

Vašků, Vladimír

**K správněhistorické problematice moravského královského tribunálu :
(návrhy Maxmiliána Oldřicha z Kounic na reorganizaci tribunálu, jejich
předpoklady, realizace a důsledky)**

In: Vašků, Vladimír. *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636-1749*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1969, pp. 11-43

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120256>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K SPRÁVNĚHISTORICKÉ PROBLEMATICE MORAVSKÉHO KRÁLOVSKÉHO TRIBUNÁLU

(Návrhy Maxmiliána Oldřicha z Kounic
na reorganizaci tribunálu,
jejich předpoklady, realizace a důsledky.)

Když téměř před čtyřiceti lety shledával profesor Jindřich Šebánek materiál ke studii o textilních podnicích moravských Kouniců z počátku 18. století,¹ povšiml si, že ve slavkovském archivu tohoto rodu je mezi akty pocházejícími z doby, kdy hrabě Maxmilián Oldřich z Kounic zastával úřad moravského hejtmána, uložen „obširný návrh Kounicův, týkající se reorganisace tribunálu, zřízení druhého senátu při něm a zvýšení platu přísedících“.² Šebánek se ovšem o tomto spise zmínil jen zcela mimochodem, protože s tématem jeho rozpravy nesouvisel, a blíže se jím nezabýval, avšak cenný podnět poskytl svou poznámkou bádání správněhistorickému, neboť upozornil na pramen, který neobyčejně plasticky znázorňuje situaci u vrcholné instituce zeměpanského správního systému na Moravě koncem prvé čtvrtiny 18. století a který doplňuje významně to, co je o tribunálu známo z dosavadní literatury; Kounicův návrh totiž unikl pozornosti nejen starších badatelů v oblasti správních dějin, nýbrž zůstal nepovšimnut a nevyužit i ve studiích novějších, vzniklých až po publikování Šebánkova objevu.³ Klademe-li pojednání o něm hned na počátek této práce,

¹ J. Šebánek, *Textilní podniky moravských Kouniců. Z dějin industrialisace na Moravě na počátku stol. 18.*, ČMM 55 (1931), str. 95—168, 418—468 a ČMM 56 (1932), str. 101—180.

² Šebánekův údaj o návrhu viz v ČMM 55, str. 420, pozn. 3. Zmíněný slavkovský archiv je uložen ve Státním archivu v Brně (dále cituji: SAB), kde tvoří součást fondu F 11; viz *Průvodce po Státním archivu v Brně*, [sv. 1], Brno 1954, str. 379 n.

³ Stručné výklady o tribunálu se najdou ovšem ve všech našich obecně známých příručkách právních dějin. Viz zejm. J. Kalousek *České státní právo*, 2. vyd., Praha 1892, str. 456 n.; J. Kapras, *Právní dějiny zemí koruny české*, díl III., Praha 1920, str. 128 n.; t ý ž, *Přehled právních dějin zemí české koruny*, 5. vyd., Praha 1935, str. 185 n.; K. Kadlec, *Přehled ústavních dějin Moravy*, Praha 1926, str. 80 n.; V. Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1964, str. 259. — Z obsáhlejších studií skýtá dodnes slušný faktografický základ Ch. d'Elvert, *Zur oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*, Brno 1880, str. 198—232 (= *Schriften d. hist.-stat. Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, sv. 24). Další příspěvky d'Elvertovy k dějinám tribunálu, zejména otisky některých instrukcí, jsou roztroušeny v řadě dalších svazků *Schriften*, zejm. ve sv. 16, 17, 22, 23. Vynikající, dodnes nedoceněnou monografií napsal J. Radimský,

ačkoliv chronologicky náleží až do posledního čtvrtstoletí období, jímž se zabýváme, je tomu tak proto, že v Kounicově návrhu i jeho dalších osudech vrcholí a koncentruje se základní problematika celých, tedy i předchozích dějin tribunálu, totiž antagonismus mezi politickou a soudní agendou, hnací to osa vývoje této správní instituce v letech 1636—1749. Než však přistoupíme k jádru naší studie, připomeňme několik obecně známých fakt.

*

Když v roce 1636 zemřel kardinál František z Ditrichštejna, který po Bílé hoře spravoval Moravu, zprvu jako zplnomocněný gubernátor, generální komisař a místodržitel, později jako zemský hejtman, byla pravomoc jeho nástupců v úřadě zemského hejtmana podstatně modifikována. Zemský hejtman neměl již vykonávat svou funkci jakožto individuální úředník, nýbrž pouze jako předseda nově zřízeného úřadu kolegiální povahy — moravského královského tribunálu neboli královského úřadu zemského hejtmanství, nazývaného později (od počátku 18. stol.) také zemským guberniem. Zakládající instrukci pro činnost tribunálu vydal Ferdinand II. 13. prosince 1636,⁴ v život pak byla nová instituce uvedena v činnost slavnostní instalací úředníků 23. ledna 1637.⁵ Kromě zemského hejtmana sestával tribunál z dvou placených radů (přisedicích, asesorů), kancléře, dvou sekretářů (českého a německého) a z pomocného kancelářského personálu (koncipistů, kancelistů neboli ingrosistů, registrátorů atd.), rozděleného do české a německé expedice. O záležitostech spadajících pod pravomoc tribunálu rozhodoval hejtman společně s kancléřem a přísedícími na základě většinyvého principu na společných zasedáních (sesích), která se — podle znění zakládající instrukce — měla konat pravidelně čtyřikrát týdně. Sesí se účastnili též sekretáři, avšak bez hlasovacího práva. Průběh jednání v radě a zejména usnesení byla zapisována do knih radních protokolů, které vedl zpočátku jeden ze sekretářů, zpravidla německý, protože jednací řeč ve vnitřním styku byla výhradně němčina,⁶ později pak zvláštní protokolista.⁷

Pokud jde o věcný rozsah kompetence tribunálu, vztahovala se nejen na zále-

Exkurs o dějinách tribunálu 1636—1783 (= úvod k rotaprintem vydanému inventáři SAB: *Tribunál. Sbirka normálí z let 1628—1782*, Brno 1956, str. x1—x116). Exkurs je nepatrně zkráceným a v úvodních odstavcích jednotlivých kapitol pozmeněným zněním Radimského netištěné disertace z roku 1946: *Tribunál 1636—1783 (Vývoj královského úřadu moravského v době pobělohorské)*.

⁴ Originál instrukce je v SAB, fond C 4, č. 7. Otisk u d'Elverta. *Schriften*, sv. 16, str. 428 n. Rozbor instrukce u Radimského, *Exkurs*, str. x11 n.

⁵ Radimský, l. c., str. x14. Pro přesnost dodávám (což ovšem Radimský i starší literatura uvádí), že první šéf tribunálu hrabě Julius Salm-Neuburg stál v čele úřadu zpočátku pouze jako správce úřadu hejtmanského. Titul zemského hejtmana obdržel až 22. října 1637, když rezignoval Maxmilián z Ditrichštejna, kardinálův synovec, který byl jmenován zemským hejtmánem 20. července 1637 a jehož vztah k tribunálu zůstává zatím nejasný (srov. k tomu též ve Studii II, pozn. 146).

⁶ O tom viz Radimský, l. c., str. x17, při rozboru císařské deklarace z 29. července 1638, dochované jen v opise (SAB, fond G 10. rkp. 315, fol. 71' n.).

⁷ Radní protokoly, jejichž vedení bylo nařízeno rovněž deklarací z 29. 7. 1638 (viz předchozí poznámku), se dochovaly téměř v úplnosti z let 1639—1782 a tvoří dnes v SAB fond C 3, čítající 141 svazků. Je z nich patrné, jak mnohé normy obsažené v instrukcích (pravidelnost zasedání, způsob zapisování) byly (aspoň v nejstarším období) v praxi dosti modifikovány. Konkrétně se o tom pojednává v 2. části II. oddílu II. Studie.

žitosti, které dříve vykonával zemský hejtman sám, tedy na agendu v podstatě politickou (včetně ovšem věcí vojenských, kontribučních apod.), nýbrž byla podstatně širší, protože tribunálu byly přikázány i určité záležitosti soudní. A je třeba dodat, že soudnictví mělo být podle panovnických intencí hlavním úkolem nového úřadu; proto byl také nazván tribunálem. Hlavním motivem, který vedl ke vzniku tribunálu, byl totiž záměr omezit pravomoc zemského soudu a tím dále oslabit moc stavů,^{7a} což ovšem zakládající tribunální instrukce oficiálně vydávala za snahu o zlepšení moravské justice a o ulehčení přetíženému zemskému soudu.⁸ Konkrétně to bylo uskutečněno tak, že z kompetence zemského soudu byly vyňaty tzv. mimořádné neboli sumární procesy (causae extraordinariae, summariae) a přiděleny tribunálu, zatímco zemskému soudu zůstalo nadále projednávání pouze procesů řádných, především v záležitostech pozemkových. Za mimořádné procesy se pokládaly takové soudní záležitosti, které bylo možno rozsoudit poměrně krátkou cestou bez slavnostního ceremoniálu, pouze „sola inspecta rei veritate“, bez dlouhého vyšetřování a většinou bez svědeckých výpovědí. Panovnické instrukce a zejména procesní řád je jmenovitě vypočítávají. Byly to 1. záležitosti dlužníků, pokud byl sepsán dlužní úpis; 2. spory ručitelů s dlužníky; 3. publikace šlechtických testamentů; 4. pozůstalostní řízení šlechtických osob zemřelých bez testamentu; 5. záležitosti týkající se loupeží; 6. věznění dlužníků; 7. věci, jež nestrpí odkladu; 8. záležitosti vdov, sirotků a cizinců; 9. kontribuční a celní záležitosti; 10. žaloby o vydání listin potřebných k vedení jiných sporů; 11. spory o zběhlé poddané; 12. mzdové spory; 13. alimentární záležitosti. Kromě toho dostaly povahu sumárních procesů ty konkrétní soudní případy, které (14.) přikázal tribunálu panovník, dále (15.) spory, o nichž se strany dohodly, že je předloží tribunálu, a konečně ty soudní věci, které podle Obnoveného zřízení zemského náležely do pravomoci zemského hejtmána. Vlastní soudní řízení pak v záležitostech sporných vypadalo — ve schematické zkratce — tak, že žalobce (actor) zaslal tribunálu písemnou žalobu ve dvou exemplářích, z nichž jeden zůstal natrvalo v tribunální registratuře a druhý byl tribunálem zaslán s příslušným průvodním přepisem žalované straně, která byla povinna vypracovat odpověď (tzv. excepci) a zaslat ji tribunálu, a to do čtrnácti dnů, pokud nebyl povolen nejvýše čtyřtýdenní

^{7a} Ferdinand II. pomýšlel na zřízení tribunálu již v letech 1629—1630. Je ironií dějin, že to byl právě kardinál Ditrichštejn, kdo tehdy tomuto záměru svým zákrokem u císaře zabránil a stal se tak vlastně obráncem zbytků stavovských svobod. Teprve kardinálova smrt odstranila překážku stojící v cestě zřízení tribunálu. Poutavě to vylíčil F. H r u b ý v článku *První pokusy císaře Ferdinanda II. o změnu moravské ústavy po Bílé hoře* (Sborník G. Friedrichovi, Praha 1931, str. 137—145).

⁸ Moravští stavové ovšem skutečný význam tribunálu ihned pochopili a vznesli u císaře protest proti jeho zřízení, byli však ostře odmítnuti. Srov. o tom u Radimského I. c., str. x14. Je ostatně příznačné pro protistavovský charakter tribunálu, že kromě zemského hejtmána byl osazen byrokraty z povolání (právě obava z převahy školených byrokratů byla podle F. H r u b é h o, I. c., str. 142, hlavním motivem odporu Ditrichštejna proti zřízení tribunálu) a že nebyli do něho začleněni ostatní moravští nejvyšší zemští úředníci (tj. nejvyšší zemský komorník, nejv. zemský sudí, hofrychtér, podkomoří a nejv. zemský písař). V tom se tribunál, zřízený podle vzoru zemských vlád v rakouských (alpských) zemích, podobal vrchnímu úřadu slezskému a lišil se podstatně od českého místodržitelství, které se skládalo právě z nejvyšších zemských úředníků českých. (O vývoji tohoto úřadu pojednal nejnověji F. R o u b í k, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577—1749*, SAP 17, 1967, str. 539 n.) Teprve až v roce 1726 se i nejvyšší úředníci moravští stali členy tribunálu, jak o tom bude na svém místě v textu ještě řeč.

odklad (dilace), který však mohl být udělen i několikrát. Excepci pak tribunál předal k vyjádření žalobci a mohlo docházet k replikám, duplikám, triplikám atd. Po ukončení tohoto přípravného řízení nastala další fáze — tzv. inrotulace, při níž se za přítomnosti obou sporných stran, tribunálního sekretáře a registrátora všechny písemnosti týkající se sporu seřadily, doplnily, srovnala se správnost opisů s originály, pořídil se seznam a připojily se pečeti stran. Inrotulovaný spis byl pak na základě zprávy některého z přísedících, kterému byl spor přidělen k referování, projednán na zasedání tribunálního kolegia, které po vyslechnutí mínění (votum) všech přísedících vyneslo na základě většiny hlasů rozsudek (sentenci), proti němuž bylo možno podat odvolání (žádost o revizi procesu) k panovníkovi.⁹

Charakterizovali-li jsme sumární procesy tak, že mohly být vyřízeny krátkou cestou, dodejme nyní, že tu šlo spíše jen o možnost. V praxi se mnohé pře táhly po měsíce, léta, ba i desítky let.¹⁰ Příčin toho byla celá řada. Značný podíl na protahování procesů mívali mnohdy advokáti soudících se stran, kteří nadměrnou rozvláčností připsů a úmyslným komplikováním podstaty věci, předkládáním dalších a dalších a přitom zbytečných příloh se pokoušeli, zejména při odvolacím řízení, zabránit rozhrě ve sporu nebo ji aspoň oddálit. Tyto nešvary se rozrostly do takového rozsahu, že i četné panovnické reskripty snažící se tomu čelit zůstávaly bez valného účinku.¹¹ Kromě toho se počet pří u tribunálu během doby neustále zvyšoval, k čemuž přispívalo i to, že kompetence úřadu, vztahující se původně převážně jen na šlechtu, se pozvolna, jak to vylíčil Radimský,¹² rozšiřovala i na nešlechtice. A tak ani zvyšování počtu řádných přísedících — nejprve na tři (v r. 1638), později (v r. 1664) na pět, ani zřízení instituce tzv. nadpočetných, neplacených přísedících nepřispívalo k včasnému zvládnutí soudní agendy.

Nejzávažnější překážkou řádného chodu tribunálního soudnictví byl však — a tím se dostáváme k jádru této studie — postupný, již od druhé poloviny 17. století patrný a v prvních desetiletích století 18. zcela evidentní faktický přesun těžiska činnosti tribunálu z oblasti soudní do oblasti záležitostí politické povahy. Výrazem toho je již instrukce z r. 1664, která — stanovíc pořadí naléhavosti případů — klade tzv. *causae privatorum* (k nimž náležely především záležitosti soudní) až na poslední místo.¹³ Stačí nahlédnout do radních protokolů z počátku 18. stol. abychom se přesvědčili o tom, jak byl tribunál přímo zavalen císař-

⁹ Srov. zejm. procesní řád tribunálu z 3. ledna 1659 (SAB, fond C 4, č. 145), kde jsou jednotlivá ustanovení týkající se postupu řízení mnohem podrobněji propracována než v základající instrukci z r. 1636. Výčet sumárních procesů však zůstal nezměněn. Srov. též Radimský, l. c., str. x36 n. — Hlavní zásady písemného soudního řízení nejsou ovšem ničím specifickým pouze pro tribunál. Od Obnoveného zřízení zemského platily v našich zemích obecně, zprvu v oblasti práva zemského, zanedlouho však i ve sféře práva městského; srov. např. podrobné a instruktivní vylíčení písemného procesu ve III. kapitole studie J. Šebánka a *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy* (samostatně: Praha 1926; též in: Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy, sv. V, 1932). Srov. též J. J. Weingarten, *Manuduction zum Rechtsprocess*, Norimberk 1699.

¹⁰ O tom viz níže, v části probírající obsah Kounicových návrhů.

¹¹ Srov. instrukce (SAB, fond C 4) č. 215, 292, 306, 610, 669, 693 a další. Již to, že se nařízení směřující proti prodlužování procesů musela opakovat, ukazuje na jejich malou účinnost.

¹² L. c., str. x 37.

¹³ Radimský, l. c., str. x 38.

skými reskripty, zprávami krajských hejtmánů atd., týkajícími se všeobecné politické správy, věci fiskálních, náboženských apod. Projednávání těchto přípisů, vyžadujících zpravidla neodkladné odpovědi a urychleného provedení příslušného opatření, zabíralo většinu času vyhrazeného zasedáním tribunálu, zatímco případům soudním, které přece jen nebývaly tak akutní, se přísedící věnovali (pokud jim na ně zbyl čas vůbec) obvykle až v závěru zasedání. Takto sice jakž takž stačili vyřídit přípisy související s přípravným řízením (rozhodnutí o zaslání žaloby žalované straně, usnesení o povolení dilace atd.), avšak obtíže činilo hlavní řízení, tj. projednávání již inrotulovaných procesních spisů. Jak zjišťujeme ze zápisů v protokolech, málokdy se podařilo referentovi skončit výklad o jednom jen poněkud složitějším soudním případě během jednoho zasedání, takže musil referovat na pokračování po několik schůzí.¹⁴ Není jistě těžké si představit, jak nevalné bylo asi soustředění ostatních přísedících na daný případ a jak obtížné pak bylo rozhodnutí, zvláště když referenti navzdory příkazům z Vídně dávali častěji — ať už z pohodlnosti nebo z neschopnosti — přednost zdlouhavému předčítání celých obsáhlých spisů, místo aby pořídili stručný výtah a přednesli jen podstatu věci.¹⁵ Není pak divu, že rozsouzení mnohých obtížnějších případů bývalo neustále odkládáno.

Tyto jevy v soudní činnosti tribunálu vyústovaly pozvolna ve vážnou krizi, která budila nespokojenost mezi obyvateli země i u dvora ve Vídni a která se koncem druhého desetiletí 18. století vyhrotila natolik, že si žádala naléhavého zásadního řešení. Pokusem o ně jsou právě Kounicovy návrhy. Než však přistoupíme k jejich obsahu, musíme se zabývat jejich stránkou pramenovědnou, neboť forma, v níž se návrhy dochovaly, skrývá v sobě řadu problémů.

*

Spisový konvolut obsahující Kounicův návrh na reorganizaci tribunálu¹⁶ se skládá ze čtyř základních písemností, z nichž každá představuje jinou variantu návrhu.¹⁷ Po stránce jazykové jsou všechny ovšem německé, a pokud se týká formy dochování, jde u tří z nich o koncepty, v jednom případě pak o rekoncept neboli zrušený čistopis, tj. o vyhotovení, které bylo před expedováním (a v našem případě ještě i před dopsáním závěrečných kurtoazních formulí a před podepsáním) změněno dodatečnými škrty a vsuvkami na nový koncept.¹⁸ Datum

¹⁴ SAB, fond C 3, např. protokoly č. 76, 77, 78 aj.

¹⁵ Srov. Radimský, l. c., str. x 58.

¹⁶ SAB, fond F 11, Slavkovský archiv I, sign. III/45-2. Starší signatury XII b, kterou cituje ještě Šebánek ve své studii v CMM 1931 na str. 420 v pozn. 3, se dnes již neuzívá.

¹⁷ Kromě těchto základních písemností jsou v konvolutu ještě dvě přílohy. K těm však přihlídneme až později. — Ukázky jednotlivých variant viz v obr. přílohách č. 1—7.

¹⁸ Tato písemnost je s výjimkou úvodního oslovení panovníka, které zaujímá celou šířku stránky, psána pouze po pravé polovině papíru, což připomíná koncept. Že však byla zamýšlena původně jako čistopis, vyplývá jednak z toho, že písmo je kaligrafické, jednak z toho, že úvodní oslovení je plně vypsáno, zatímco u skutečných konceptů se setkáváme pouze s oslovením zkráceným, náznakovým. Typově náleží totiž tato písemnost k tzv. přednesením podřízených úřadů panovníkovi; jejich levá polovina byla vyhrazena pro poznámky a rozhodnutí panovníka. (Srov. *Československá diplomatika I*, Praha 1965, str. 234.) Ve zbytcích registratury moravského oddělení české dvorské kanceláře (archivní citaci viz v následující poznámce) se takových přednesených opatřených vlastnoručními poznámkami a podpisy Karla VI. a Marie Terezie najde celá řada.

má pouze jedna varianta (označíme si ji písmenem D), a to „Exped.[iert] den 12. April 1725“, ostatní jsou nedatovány. Přitom je D dobou svého vzniku nesporně nejmladší. Odlišuje se od ostatních variant tím, že se v úvodu sama prezentuje jako pouhá *o b n o v a* staršího návrhu, který byl — jak se v D praví — podán Kounicem císaři (konkrétně ovšem do rukou české dvorské kanceláře, ústřední správní instituce českého státu, sídlící tehdy, jak známo, ve Vídni) již „před několika lety“. Kdy to bylo přesně, si Kounic zřejmě nebyl zcela jist; před slovy „vor einigen Jahren“ stálo sice původně „in A.[nno] 1721“, tento letopočet je však škrtnut. Otázku po době vzniku původního návrhu by nám mohl zodpovědět jeho čístopis expedovaný do Vídně, o němž lze předpokládat, že byl datován, ne-li přímo u tribunálu, tedy aspoň praesentatem u české dvorské kanceláře. Avšak tento čístopis se zřejmě nedochoval. Prohlédl jsem zbytky registratury moravského oddělení české dvorské kanceláře,¹⁹ avšak s negativním výsledkem. Není třeba se tomu ani příliš divit, uvědomíme-li si, že většina písemností české dvorské kanceláře podlehla po jejím zrušení v r. 1749 vandalské skartaci.²⁰ Kromě toho je třeba vzít na vědomí, že originál původního návrhu byl neznámý již ve dvacátých letech 18. století. K jeho novému předložení vyzvali totiž Kounice — jak se dovídáme z textu varianty D — z Vídně proto, že starší podání nemohli ve spisech české dvorské kanceláře najít. To však neznamená, že se pátrání po datu původního návrhu musí vzdát dnešní badatel.

Především je možno s jistotou stanovit *terminus a quo*; tím je 5. červenec 1720, kdy se stal Kounic zemským hejtmanem a tedy šéfem tribunálu.²¹ Pro určení *terminu ad quem* vezměme ku pomoci další prameny. Několik týdnů po doručení *o b n o v e n é h o* Kounicova návrhu podala o něm česká dvorská kancelář panovníkovi své dobrozdání,²² v jehož úvodní části čteme, že kancelář referovala o Kounicově návrhu poprvé již v roce 1722. Tento údaj by ovšem *sám o sobě* nemusil skutečnosti odpovídat zcela přesně: mohl by to být pouhý retrospektivní odhad, u něhož nelze vyloučit omyl vzhledem k tomu, že vlastní přípis Kounicův z té doby se, jak víme, ztratil. Spolehlivější je však jiný doklad, který se dochoval v Kounicově slavkovském archivu. Jde o koncept Kounicova dopisu tehdejšímu nejvyššímu českému kancléři hraběti Leopoldu Josefu Šlikovi, datovaný 14. února 1722, v němž Kounic kromě jiného žádá adresáta o podpoření nedávno podaného dobrozdání (Kounicova) týkajícího se reorganizace

¹⁹ Státní ústřední archiv v Praze (dále: SÚA), fond Česká dvorská kancelář (dále: ČDK), sign. III A 4-Morava, kartóny 328, 329, 330.

²⁰ Postaral se o ni hrabě Haugvic, který se jako rádce Marie Terezie nemálo zasloužil o zrušení české dvorské kanceláře. Téměř celou registraturu (asi 90 %) ČDK dal vyvézt na mnoha vozech na volné prostranství a spálit. (Srov. *Průvodce po Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze*, SAP II, 1952, č. 2, str. 59.)

²¹ Datum Kounicova jmenování zemským hejtmanem uvádí *R a d i m s k ý*, I. c., str. x 66. Námitka, že Kounic mohl podat svůj návrh případně i před tím, než byl zemským hejtmanem ustanoven, odpadá, neboť v textu všech tří nedatovaných variant se praví, že nutnost reorganizace tribunálu seznal autor poté, co nabyl zkušeností při řízení úřadu.

²² SÚA Praha, ČDK, III A 4 - Morava, kart. 329, nefol. Z textu dobrozdání vyplývá, že Kounicův obnovený návrh byl do ČDK doručen (prezentován) 17. dubna 1725, tedy pět dní po expedování z Brna. Rubní poznámky na dobrozdání pak ukazují, že vlastní jednání o možnosti realizace návrhu začalo v květnu a červnu téhož roku. Doručený čístopis obnoveného návrhu se mi však ve spisech moravského oddělení registratury ČDK nepodařilo nalézt, patrně se rovněž — obdobně jako čístopis návrhu původního — nedochoval.

tribunálu.²³ Z toho vyplývá, že 14. února 1722 je třeba označit za *terminus ad quem* pro vznik a předložení *původního* Kounického návrhu.²⁴

Další otázkou je, jak vlastně návrh z let 1720–22 vypadal. Jinak řečeno: která z oněch tří nedatovaných variant je konečným konceptem, podle něhož byl vyhotoven dnes nedochovaný čistopis?²⁵ Dobrat se odpovědi předkládá zjistit, jaký je mezi zmíněnými třemi nedatovanými variantami vzájemný vztah. Již první zběžné přečtení ukazuje, že se liší nejen snad stylistickou formulací, nýbrž i obsahově. Nejnápadnější rozdíly spočívají v nestejném počtu konkrétních opatření (bodů) navrhovaných jako lék ke zlepšení dosavadní činnosti tribunálu. Uvážíme-li zároveň, že čím vyšší počet navrhovaných bodů ta která varianta obsahuje, tím větší je její celková formulační preciznost a stylistická uhlazenost, pak můžeme jednotlivé varianty považovat za vývojové stupně v postupné genezi návrhu. Prvotním náčrtem se nám tedy bude jevit ta varianta, která ve své návrhové části (tj. ve vlastním jádře, k němuž nepočítáme úvodní zdůvodnění) sestává z pouhých dvou bodů, dosti obecně a nekonkrétně formulovaných, a jejíž celý text zabírá svým rozsahem pouze jednu stránku; označíme si ji písmenem A. Další stupeň pak představuje jedenáctistránková varianta, obsahující již pět bodů navrhovaných reorganizačních opatření; nazveme ji B. Konečnou podobou je varianta rovněž jedenáctistránková, jejíž jádro se skládá ze šesti bodů; je to ta varianta, o níž bylo výše řečeno, že se dochovala ve formě zrušeného čistopisu; nazveme ji C.²⁶ Na této posloupnosti nic nemění skutečnost, že uvnitř některých bodů, z nichž se celkový návrh skládá, je varianta B leckdy poněkud mnohomluvnější než varianta C a že B obsahuje některé věty (nikoliv však celé body!), které v C nejsou. Domnívám se, že tu šlo o úmyslné zestručnění, které nebylo nikterak na újmu věcnosti a účelu podáním návrhu sledovanému, nýbrž právě naopak.²⁷ Protože by však přesto

²³ SAB, fond F 11, Slavk. arch. I, sign. III/33, nefol., složka „Šlik“: „Wie nicht weniger auf den Erfolg des leztlin überrachten Gutachtens wegen Einrichtung des hiesigen tribunalis mit Nachdruck zu tringen, dann ich wiederhohle es nochmahlen, daß bei jezigem sistemate des tribunalis die Partheisachen fast gänzlich erliegen bleiben müssen.“

²⁴ Píše-li 14. února 1722 Kounic Slikovi, že návrh byl podán *nedávno* před tímto datem, mohli bychom — přihlížejíce k tomu, o čem byla řeč již výše (škrtnutý letopočet 1721 v konceptu návrhu *obnověného* a rok 1722 v dobrozdání ČDK) — vročit podání (expedování a doručení) návrhu buď do sklonku roku 1721 nebo do počátku roku 1722. Zdůrazňuji, že by to mohlo platit pouze pro *podání* návrhu do Vídně, nikoliv pro jeho vznik. Vytváření návrhu, který jistě nevznikl najednou, bylo patrně delším procesem a lze je klást i do dřívějších měsíců roku 1721, ba i do druhé poloviny roku 1720, takže při pokusu o dataci setrváme z opatrnosti při širším časovém rozmezí, daném jednak Kounicovým ustanovením do funkce zemského hejtmána, jednak datem Kounicova dopisu Slikovi, tj. 5. 7. 1720–14. 2. 1722. Referát ČDK podaný panovníkovi o onom prvním Kounicově návrhu následoval zřejmě až po 14. února 1722.

²⁵ Jak patrně, vycházím z předpokladu, že všechny tři nedatované varianty souvisejí již se vznikem *původního* návrhu z let 1720–22. O tom, zda je tento předpoklad správný, pojednáme níže. Zatím jej však — v zájmu plynulosti výkladu — považujeme za platný.

²⁶ Nelze s plnou jistotou vyloučit, že mezi variantami B a C existoval ještě jeden mezistupeň, který svým zněním byl však v podstatě totožný s variantou C. Tuto domněnku by bylo možno odůvodnit tím, že varianta C byla, jak víme, zamýšlena původně již jako čistopisné vyhotovení a jako takovou jí pořídil ingrossista podle konceptu. Tímto konceptem, z něhož by mohl být čistopis *mechanicky* pořízen, však nebyla, jak by se snad zdálo, varianta B, a to proto ne, že C se od B na mnoha místech, především po stylistické stránce, dosti značně odchyľuje, přičemž je důležité, že tyto odchylky nevznikly teprve po škrtech a vsuvkách do čistopisu, nýbrž většina z nich byla v něm již předtím. Existenci mezistupně by však nebylo nutno předpokládat v tom případě, jestliže bychom připustili, že pisar čistopisu

(nebo snad právě proto) mohly vzniknout pochybnosti, zda sepsání varianty B opravdu předcházelo vzniku varianty C (kterážto pochybnost by mohla být zesílena ještě i tím, že jeden z bodů, který je v C ve srovnání s B navíc, je v C až dodatečně připsán jako vsuvka na okraji),²⁸ pokusme se vyřešit poměr mezi B a C ještě z jiného hlediska, jehož východiskem bude stránka grafická. Základní text varianty C (stejně jako i varianty A a varianty D) psal písař, s jehož rukou se setkáme v celé řadě konceptů Kounicovy soukromé korespondence.²⁹ (O vlastní ruku Kounicovu zde nejde, ta se sice v C vyskytne také, ale jen v několikařádkové opravě druhého bodu návrhu.)³⁰ Jak se tento písař jmenoval, jsem nezjistil, bezesporu jím však nebyl nikdo z úředníků tribunálu, nýbrž Kounicův soukromý zaměstnanec. Jeho ruka se ve vlastních písemnostech tribunálu totiž nevyskytuje, zato se s ní však setkáme v Kounicových písemnostech již před rokem 1720, tedy v době, kdy Kounic u tribunálu ještě nepůsobil.³¹ Protože však nevíme, jaká byla kvalifikace tohoto písaře a jaké postavení ve službách Kounicových zaujímal, nemůžeme usoudit, zda se podílel na vzniku Kounicových písemností i stylisticky nebo zda jen psal podle diktátu svého pána. Jasnější je situace u varianty B, graficky zcela odlišné: její písmo, jak lze naprosto bezpečně doložit, náleží Kounicovu důvěrníku a soukromému sekretáři Janu Zikmundovi Hájkovi von Waldstätten, jehož dopisy vlastnoručně psané a (což je pro identifikaci rukopisu s osobou nezbytné) vlastnoručně *podepsané* se nalézají ve fasciklech Kounicovy korespondence v hojném počtu.³² Hájkovy

nebyl jen podřízeným ingrosistou a mechanickým opisovačem, resp. kdyby mu někdo zkušenější (treba i sám Kounic) text čistopisu — přihlížeje k B jen povšechně — diktoval. O tom však bude ještě dále v textu řeč — v těch partiích, kde se budeme zabývat grafickou stránkou našich písemností.

²⁷ K této otázce se vrátíme, až se budeme věnovat *obsahu návrhů*.

²⁸ Srov. dále na str. 24–25.

²⁹ SAB, F 11, Slavk. arch. I, fasc. IV/16 z r. 1722, VI/127 z r. 1724, IV/21 z r. 1726 aj.

³⁰ Kounicův rukopis byl ovšem znám již Šebánkovi, jak vyplývá ze záhlavních poznámek k přílohám otištěným v závěru jeho studie o textilních podnikcích moravských Kouniců; srov. např. ČMM 1932, str. 170 aj. — Oprava, o níž se v textu zmiňuji, způsobila, že varianta C se z čistopisu stala rekonceptem. Ze jde o ruku Kounicovu, která se velmi výrazně odlišuje již na první pohled od ostatního písma varianty C, dokazuje nesporná grafická totožnost s písmem Kounicova podpisu (včetně předpodpisové kurtoazie) v jiném zrušeném čistopise (který se však návrhu na reorganizaci tribunálu netýká) uloženém v SAB, F 11, Slavk. arch. I, v konvolutu sign. III/45-1. Kounicův podpis viz též v obr. příl. č. 22.

³¹ Srov. např. písmo Kounicova přípisu z roku 1714, SAB, fond B 1, sign. R 11, konvolut č. 20, fol. 47–49'.

³² SAB, F 11, Slavk. arch. I, fasc. IV/16, IV/18, IV/21, IV/24, IV/31. — O Janu Zikmundovi Hájkovi von Waldstätten, soukromém sekretáři Kouniců, který byl zároveň sekretářem říšské dvorské rady a sídlil ve Vidni v kounicovském domě, viz A. Doerr, *Die Hayek von Waldstätten* (Jahrbuch d. k. k. herald. Gesellschaft „Adler“, Neue Folge, sv. 24 (1914), str. 134 n.); Ch. d'Elvert, *Die Freiherren Hayek von Waldstätten* (Notizenblatt d. hist.-stat. Section d. k. k. mähr.-schles. Gesellschaft f. Beförderung d. Ackerbaues, d. Natur- u. Landeskunde, 1884, č. 9, str. 65); J. Šebánek, cit. studie, ČMM 1932, str. 112; J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, str. 105 n. — Jana Zikmunda Hájka je třeba odlišovat od jeho syna Jindřicha Xavera, který byl od r. 1739 přisedícím a od r. 1748 kancléřem tribunálu a o němž Radimský, l. c., str. x67, píše jako o bývalém Kounicově důvěrníkovi. Byli-li tento Jindřich Xaver také — obdobně jako jeho otec — v důvěrných osobních službách Kounicových, musilo to být teprve později (Radimský bližší dobu neuvádí), nikoli však již v letech 1720–22, kdy vznikl první Kounicův návrh, neboť tehdy mu bylo teprve 10–12 let (narodil se v r. 1710 — srov. Doerr, l. c.); kromě toho čteme ve vlastnoručních podpisech Hájkových z té doby jasně zkratky „J. S.“ (před příjmením), tj. Johann Sigmund.

dopisy, o nichž je řeč, sice s variantou B ani s ostatními variantami Kounicova návrhu na reorganizaci tribunálu věcně nesouvisejí, avšak z jednotlivých zmínek v nich roztroušených je patrný důležitý Hájkův podíl na *stylizaci* Kounicových písemností sloužících za podklad pro různá soukromá, úřední a poloúřední jednání ve Vídni, která Hájek Kounicovi zprostředkovával. Tyto písemnosti vznikaly tak, že Hájek pořídil koncept, ten zaslal z Vídně, kde v Kounicově domě sídlil, svému pánu do Brna a Kounic dal na jeho základě poříditi čistopis, který podepsal, resp. i zpečetil, a zaslal zpět Hájkovi do Vídně k dalšímu řízení.³³ Není důvodu pochybovat, že tomu bylo *obdobně* i při vzniku návrhu na reorganizaci tribunálu: Hájek sestavil koncept (tj. variantu B) — snad na podkladě předběžných dispozic (poznámek) Kounicových (viz níže) — a Kounic jej dal jinému svému písaři, kterého měl u sebe, s patřičnými stylistickými změnami (které patrně písaři Kounic, maje v rukou Hájkův koncept, sám nadiktoval?) upravit do čistopisné podoby (= varianta C); a protože pak tento čistopis další vlastnoruční úpravou formálně znehodnotil, musil být pořizen nový, který podepsav dal expedovat, který se však, jak víme, nedochoval. Z toho lze, tuším, přesvědčivě vyvodit, že C následuje časově až po B, a nikoliv naopak.

Že varianta C je z nedatovaných variant vskutku vývojově poslední, se dá podporit dále zjištěním, že při obnově návrhu (tj. při stylizaci varianty D) bylo v roce 1725 za základ použito právě varianty C (a nikoliv tedy A nebo B). Vyplývá to zcela jasně ze srovnání jádra (vlastní opakované návrhové části) varianty D na jedné straně s jádrem variant nedatovaných (A, B, C) na straně druhé. Srovnání však nelze provést přímo, neboť varianta D ve své dochované konceptní podobě (podoba čistopisná není dnes, jak jsme již řekli, k nalezení) vlastní text obnovovaného návrhu vůbec *n e o b s a h u j e*. Po úvodních slovech o příčinách obnovy návrhu a po formulí „und bestehet der Vorschlag in folgendem, als nemblich“ následuje nikoliv očekávaný text (původního) návrhu, nýbrž pouze lakonický odkaz „N. 1° etc.“, což je po mém soudu nutno interpretovat jako „*Nota: primo et cetera*“, tedy — *Zaznamenej* (= *opiš*); *za první atd.*³⁴ Je to upozornění pro ingrosistu, aby při zhotovování čistopisu vepsal na toto místo

³³ Několik dokladů z r. 1722 (SAB, F 14, Slavk. arch. I, IV/16); Hájek Kounicovi 5. srpna: „Ich werde dahero an Sie diesfalls ein Schreiben abfassen und E. Exc. zur Fertigung übersenden.“ Kounic Hájkovi 19. srpna: „Ich werde des Concepts an I. Ex. Herrn Hofcancler occasione der Laibachischen Sach nechstens gewärtig sein.“ Hájek Kounicovi 22. srpna: „Den Entwurf des Briefs an Herrn Hofcancler schließe hiemit gehorsambst bei, welchen E. Ex. mir nach gnädigem Belieben übersenden können.“ Kounic Hájkovi 27. srpna: „Der gefertigte Brief an I. Ex. Herrn Hofcancler kommt hiemit.“ Hájek Kounicovi 9. září: „Unterdessen schicke hiemit E. hochgr. Ex. die vor [= für] den [následuje nezřetelně napsané jméno] elaborirte Instruction sambt der Vollmacht mit gehorsambster Bitt, solche bald ohnenschwär durchzusehen, und soweit Sie solche für gut finden, fördersamb abschreiben zu lassen und mir hieher durch einen Landgutscher bald möglichst zu übersenden... Bei Übersendung obiger Expeditionen, warunter die Instruction ebenfals mit E. Ex. Hand und Ptschaft zu bekräftigen ist, sind mir sowohl diese Concepten, als auch derlei andere zu hiesigen fasciculis gehörige zu überschicken, damit — wan die materiae weiter vorkommen — ich durch Nachsehung der priorum mich allzeit darein finden könne.“ Kounic Hájkovi 22. listopadu: „... als wolle der Herr ein derlei Concept entwerfen und mir mit nechster Post zur Expedirung einschicken.“ Hájek Kounicovi 28. listopadu: „Ich finde aber das Concept nicht und muß dahero selbtes noch zu Brünn sein.“

³⁴ To, co za tímto odkazem ve variantě D dále následuje, je dovětek k textu původního návrhu, míněný jako alternativa k některým bodům. Budeme se jím ještě níže zabývat, avšak k otázce, jak vypadal návrh původní (z let 1720—22), nám nemá co říci.

návrh původní z let 1720–22. Z odkazu samotného však není jasno, na kterou variantu se vztahuje, a právě tak není v žádné z variant A, B, C žádného vnějšího náznaku (např. zatržení části textu, odkazové hvězdičky, poznámky nebo pod.), který by bylo možno uvést s odkazem v D do souladu. Z nesnázi nás však vyvede písemnost, o níž jsme se zmínili již výše, totiž dobrozdání (referát), které podala česká dvorská kancelář o obnoveném návrhu, tj. o variantě D, císaři. Pročítáme-li ty pasáže referátu, v nichž se reprodukují přímo jednotlivé body Kounicovy propozice, a srovnáme-li je s A, B a C, zjistíme, že se kryjí (byť ne beze zbytku) s jádrem varianty C. Po stránce obsahové se ovšem v řadě pasáží shodují i s variantou B (což je pochopitelné, víme-li, že var. C vznikla úpravou varianty B), avšak věcné rozdíly mezi referátem české dvorské kanceláře a variantou B jsou větší a nápadnější než nepatrné rozdíly mezi referátem a variantou C. Kromě toho mluví pro variantu C především srovnání stylistické. Slovní znění mnohých formulací referátu je totiž doslova stejné jako v C, pouze s tou změnou, že přímá řeč varianty C byla pochopitelně převedena do mluvy nepřímé, tj. indikativ první osoby byl nahrazen konjunktivem osoby třetí.³⁵ Z toho vyplývá, že v nedochovaném čistopisném vyhotovení obnoveného návrhu z 12. dubna 1725 byla na tom místě, kde je v konceptu (tj. ve variantě D) onen stručný odkaz, přepsána příslušná část (tj. vlastní návrh — jednotlivé body) z varianty C, jejíž znění se pak prostřednictvím čistopisu dostalo do referátu české dvorské kanceláře. Autor referátu si ulehčil práci tím, že podstatné části z Kounicova podání prostě doslova (jen s nutnými gramatickými změnami) opsal. To je tedy další důkaz, že varianta C je ve vztahu k ostatním dvěma nedatovaným variantám stupněm konečným.

V dosavadním výkladu jsme vycházeli mlčky z předpokladu, že všechny tři nedatované varianty, jejichž vzájemnou posloupnost se nám snad podařilo dokázat, vznikly před 14. únorem 1722 a že se tedy na rozdíl od datované varianty D z roku 1725 vztahují k prvému, původnímu podání návrhu. Nyní je však třeba ověřit, zda tento náš předpoklad byl správný. Existuje totiž skutečnost, které jsme zatím nevěnovali pozornost, která však nabádá k opatrnosti. Vrátilme-li se k úvodní části varianty D, najdeme v ní pasáž, v níž Kounic na výzvu ode dvora, aby jako náhradu za ztracený původní návrh poslal duplikát, odpovídá, že žádný duplikát u sebe nemá, neboť prý tenkrát (tj. v l. 1720–22) stylizoval návrh pouze ze svých poznámek; protože je mu však velmi dobře známo, co tehdy navrhoval, je prý pro něho snadné návrh opakovat.³⁶ Co měl Kounic na mysli oněmi poznámkami („annotata“)? Mínil jimi vskutku nějaké své neúplné, heslovité, jen jemu srozumitelné zápisky (např. předběžné dispozice pro svého sekretáře?), nebo snad označoval pojmem „annotata“ to, čemu se jinak

³⁶ Doslova zní příslušná pasáž ve variantě D takto: „Ich aber kein duplicatum in meinen Händen habe, weil ich selbtes nur aus meinen annotatis verfasst hab; als kan ich solhanes Deroselben allerunterthänigst nicht überschicken, wie mir solches an die Hand gegeben worden ist. Demnach aber mir ganz wohl bekant, was ich damahls allergehorsambst bei der Commission [?] vorgeschlagen habe und von derselben per unanimia approbirt worden ist, als fallet mir ganz leicht, solches hiemit zu wiederhohlen.“ Poznáménávám, že čtení slova „Commission“ nemám za zcela jisté: je napsáno velmi nečitelně jako meziřádková vsuvka a nadto zkráceno. Vysvětlení, o jakou komisi vlastně šlo, viz v pozn. 69a. Z citované části by dokonce bylo možno vyvodit, že Kounic před onou komisí přednesl svůj návrh pouze ústně. (Snad však jako komentář k návrhu podanému předtím písemně? Anebo podal písemný elaborát naopak až po předběžném projednání v oné komisí?)

řiká koncepty? Avšak rovnici annotata = koncepty (= A, B, C) lze vyloučit, neboť v Kounicových dopisech najdeme řadu dokladů ukazujících, že Kounic

³⁵ Uvádím několik dokladů ukazujících, že referát ČDK byl pořízen na základě C a nikoliv na základě B:

varianta B	varianta C	referát ČDK
... wurde man daraus zwei senatus formiren können.	man dadurch im Stand wäre zwei senatus zu formiren.	man dadurch im Stand wäre zwei senatus zu formiren.
Und ist solchergestalt her nach kein Zweifel, daß die Beförderung der Gerechtigkeit zu großem Trost des Landes und deren sonst leidenden Partheien gewiß folgen würde.	Auf solche Arth ist bei mir gahr kein Zweifel, daß alles schleinig von der Hand expediret und denen armen Partheien, deren Process alberaits zu 20. und 30. Jahr inrotulirter da liegen, die Justitz administrirt werden kunte.	Auf solche Arth seie bei ihme gar kein Zweifel, daß alles schleunig von der Hand expedirt und denen armen Partheien, deren Process bies 20. Jahr inrotulirter da liegeten, die Justiz administrirt werden könnte.
Dieweilen aber bei solcher Einrichtung weit mehrere Sachen zur Expedition gelangen, mithin die dermahlige Zahl der Cantzleipersohnen darzu nicht erklöcklich sein würde.	Dieweilen aber auf solche Weis viel mehrere Sachen als anjetzo expediret würden, folglich die anzejige Cantzleibedienten dazu nicht erglecklich wären.	Dieweilen aber auf solche Weise viel mehrere Sachen als anjetzo expedirt würden, folglich anzejige Cantzleibedienten dazu nicht erklecklich wären.
Und weilen auch pro 3tio die Beförderung E. kais. Mt allerhöchsten Diensts und des Landes, auch der particularium Wohlfarth haubtsächlich erheischet, damit dises Guverno mit tauglichen, gelehrten und geschickten Leuthen besetzt werde, solches aber anderst nicht zu hoffen, als daß man selbte, umb con dignius subsistiren zu können, belohne, so werden E. kais. Mt mir nicht ungnädig aufnehmen, wann ich Derselben allerunterthänigst vorstelle, daß einem Tribunals-assessori bei dem dermahli gen Salario (er habe dann seine aigene Mittel und greife dessen Capitalia an) zu leben und zu stehen ohnmöglich seie.	Demnach aber pro 5to haubtsächlich daran gelegen ist, daß ein jedes Dicasterium mit gelehrten und brawen Leuthen besezet sein möge, wozu man aber nicht gelangen kan, außer man belohnet die Leuth also, daß sie, umb zu subsistiren, nicht nöthig haben ihre wenige Capitalien anzugreifen, einfolglich sich bei dem obhabenden Dienst zu ruiniren...	Demnach aber pro 5to haubtsächlich daran gelegen seie, daß ein jedes Dicasterium mit gelehrten und wackeren Leuthen besezet sein möchte, wozu man aber nicht gelangen könne, außer man belohne die Leuthe also, daß sie, umb zu subsistiren, nicht nöthig hätten ihre wenige Capitalien anzugreifen, einfolglich sich bei dem obhabenden Dienst zu ruiniren...
... die Justitz nicht außer Gefahr der Corruptel sich befinden.	... es ein Ohnmöglichkeit ist, daß ein Mann... leben könne.	... es eine Ohnmöglichkeit seie, daß ein Mann... leben könne.
... die Justitz nicht außer Gefahr der Corruptel sich befinden.	... seind bei denen Rätthen, die Noth leiden, die Corruptelen nicht unzeitig zu besorgen.	... wären von denen Rätthen, die Noth leiden, die Corruptelen nicht unzeitig zu besorgen.

Našli bychom sice i stylistické shody mezi B a referátem české dvorské kanceláře, avšak jen tehdy, existují-li současně v dané pasáži stylistické shody i mezi referátem a C, nikde však není taková situace, že by stylisticky souhlasily B a referát, a C by přitom zůstávalo stranou. Pokud jde o variantu A, nepřicházelo její použití jako podklad pro obnovu návrhu v roce 1725 v úvahu, neboť obsahuje pouze zárodečnou podobu návrhu, velmi stručně a příliš obecně formulovanou. Vznikem variant B a C byla plně antikvována.

používal termínu *koncept* zcela běžně v téměř smyslu, jak jej chápeme my dnes.³⁷ Ale i kdybychom připustili, že v daném případě nazval varianty A, B, C skromně poznámkami, nebylo by to nic platno, neboť — jak vyplývá z citátu v pozn. 36 — odvolává se Kounic v D na tyto poznámky pouze ve vztahu k dřívější stylizaci návrhu původního, nikoli však již ve vztahu ke stylizaci návrhu obnoveného — tu se dovolává jedině své paměti. Pak ovšem nezbyvá než interpretovat Kounicova slova v úvodu varianty D tak, že vlastní text původního návrhu z let 1720–22 již v roce 1725 ani v originálním duplikátu, ani v konceptu, ba ani ve formě nějakých neúplných poznámek neexistoval. Avšak v rozporu s tím je výše dovozený poznatek, že obnovený návrh (nedochovaný čistopis varianty D) se ve své nejpodstatnější části téměř *doslova* shoduje s jádrem varianty C. Není přece možné, aby si Kounic po několika letech uchoval stylistickou formulaci původního podání jen ve své paměti. Tuto nesrovnalost lze vysvětlit dvojím způsobem: buď varianta C (a eo ipso i její „předstupně“ A a B) nepochází z let 1720–22 a vznikla až v souvislosti s *obnovou* návrhu v r. 1725 (snad jako pokus o fiktivní rekonstrukci původního podání) — anebo Kounicova slova o tom, že text původního návrhu již nemá, neodpovídají skutečnému stavu věcí. V úvahách, kterému z obou výkladů dát přednost, věnujme pozornost těmto faktům:

1. Víme-li, že varianta D ve své dochované konceptní podobě obsahuje místo textu původního návrhu pouhý odkaz (určený pro písaře budoucího čistopisu) na jinou písemnost, padá tím představa (kterou vzbuzuje úvod varianty D), že by Kounic „původní“ návrh teprve znovu stylizoval, leč že bychom — uvěřivše Kounicovu tvrzení o neexistenci původního textu z let 1720–22 — předpokládali, že varianta C vznikla v r. 1725 — prakticky současně s D — s tím cílem, aby z ní bylo její jádro přepsáno do varianty D. Takové vysvětlení má však příliš daleko k pravděpodobnosti, neboť varianta C byla, jak víme, zamýšlena jako čistopis a jako taková obsahuje i úvodní kuriálie (oslovení panovníka apod.). Kdyby vskutku původní text z let 1720–22 neexistoval, jak Kounic tvrdí, pak by jeho obnovené znění bylo *přímou* součástí již *konceptu* nového podání (tj. varianty D) anebo by varianta C (kdyby vskutku vznikla až v r. 1725) měla charakter samostatné vsuvky, tj. nebyla by psána kaligraficky a obsahovala by jen to, co bylo pak do čistopisu obnoveného podání převzato.³⁸

2. Uvedli jsme, že jádro varianty D je téměř *doslova* opsáno z jádra varianty C; dodejme nyní, že tu přece jen došlo k jedné věcné změně, jen zdánlivě bezvýznamné, a to při výčtu současného personálního stavu u tribunálu. Zatímco v C se mluví celkem o *osmi* přísedících (včetně kancléře), z nichž je šest řádných a *dva* tzv. nadpočetní (supernumerární),³⁹ uvádí varianta D sice též šest

³⁷ Doklady toho viz v citátech z Kounicových dopisů adresovaných Hájkovi v pozn. 33. Koncepty těchto dopisů jsou psány týž soukromým písařem Kounicovým jako varianta D.

³⁸ Nanejvýš by bylo možno připustit (tu se ovšem dostáváme do oblasti pouhých dohadů), že Kounic měl v roce 1725 při obnovování návrhu původně v úmyslu předložit prostě jakýsi pseudooriginál návrhu z let 1720–22 (tímto pseudooriginálem by tedy byla varianta C) — snad jako přílohu k nějakému průvodnímu přípisu, že však nakonec tento postup zavrhl a rozhodl se pro způsob jiný — pro vytvoření varianty D, takže C zůstala ve své celkové podobě nepoužita a pouze její jádro bylo do D převzato. Avšak takový výklad — nehlédě na jeho přílišnou spekulativnost — nepochybí ve srovnání s dalšími argumenty svědčícími pro vznik varianty C již v letech 1720–22, jak je o nich řeč dále.

³⁹ O instituci nadpočetných radů viz u R a d i m s k é h o. l. c., str. x57 a x68–69. Nepobírali plat a sloužili u tribunálu v naději, že budou časem jmenováni do stavu asesorů řádných, až se uprázdní příslušné místo.

rádných, ale pouze *jednoho* nadpočetného, tedy celkem *sedm*. Protože se v D počet 6 + 1 vyskytne na dvou místech, je nutno vyloučit možnost, že snad šlo o pisafův omyl.⁴⁰ Změna je úmyslná a dokazuje, že mezi vznikem varianty C a D uplynul několikaletý časový interval. Nahlédneme-li totiž do soudobých brněnských titulárních kalendářů z let 1720—1725, v nichž se, jak známo, uvádějí seznamy úřadů a institucí a jmenovitě i jejich osazenstvo, zjistíme, že v období, jímž se zabýváme, odpovídá počet osmi tribunálních přísedících pouze letům 1720 a 1721, kdežto v kalendářích na léta 1722, 1723, 1724 a *rovněž na rok 1725*, v němž vznikla varianta D, je jich zaznamenáno pouze sedm. Proto nemohla být varianta C stylizována teprve v roce 1725 (jak bychom musili připustit, kdybychom dali za pravdu Kounicovu tvrzení v úvodu varianty D o neexistenci textu původního návrhu), nýbrž již v r. 1720—21, nanejvýš — pokud jde o předložení — počátkem roku 1722.⁴¹ Námítku, že varianta C mohla vzniknout v r. 1725 ve snaze napodobit návrh původní a že právě proto je v ní uveden dřívější personální stav 6 + 2, lze snadno vyvrátit: V takovém případě

⁴⁰ Právě tak *nemůže* jít o opačný omyl ve variantě C, neboť stav 6 + 2 se uvádí i ve variantě B, stejně jako ve finančním rozpočtu, který tvoří přílohu k původnímu (z let 1720 až 22) návrhu a o němž bude ještě dále zmínka.

⁴¹ Srov. *Neuer Brünner und Titular-Calender der im Marggrathum Mähren befindlichen, sowohl geist-, als weltlichen, respective hoch- und niederen Dicasterien und Stellen auf das Jahr . . . 1720—1725*. Císař mě patrně upozornil, že jestliže snížený počet sedmi přísedících je uveden již v kalendáři na rok 1722, došlo ke snížení již v roce 1721, neboť kalendáře se zajisté tiskly s časovým předstihem. Pak bychom mohli *terminus ad quem* vzniku původního návrhu posunout ze 14. února 1722 (= datum výše zmíněného Kounicova dopisu nejvyššímu českému kancléři) o něco zpět — do roku 1721. Přihlédneme-li pak k dalším pramenům, bylo by dokonce možno stanovit nový časový mezník s přesností na den. Přísedícím, o něhož se počet radů snížil, byl totiž — jak je z kalendářů patrné — Gerhard Ferdinand von Freienfels. Ten patřil mezi řádné asesory a lze o něm zjistit z radních protokolů tribunálu (SAB, C 3, protokol z roku 1721), že se naposled zúčastnil zasedání tribunálního kolegia 10. června, zatímco v zápise o zasedání konaném 25. června se o něm mluví již jako o mrtvém. S tím je v souladu údaj rukopisu 48/2 fondu G 10 (v SAB), že zemřel 21. června 1721. Avšak věc je poněkud složitější, než abychom mohli zcela bezpečně prohlásit, že Kounicův návrh, uvádějící personální stav osmi přísedících, vznikl před 21. červnem 1721, jakkoliv je toto zprěsnění lákavé a jakkoliv nepostrádá značné dávky pravděpodobnosti. Možnost vzniku návrhu i po tomto datu (během druhé poloviny roku 1721, resp. počátkem roku následujícího) nelze totiž zcela vyloučit proto, že brzy po Freienfelsově smrti, nejpozději v srpnu 1721, se ucházel o místo nadpočetného přísedícího jistý Josef Anton von Meierswald a zřejmě současně se jednalo o převedení jednoho z dosavadních nadpočetných přísedících — Leopolda Ignáce von Rummerskirchen — mezi přísedící řádné — na místo uvolněné úmrtím Freienfelsovým, takže u tribunálu zajisté počítali s brzkým obnovením dřívějšího počtu osmi přísedících. Na tom nic nemění fakt, že jednání se pak táhlo řadu měsíců: Rummerskirchen byl ustanoven řádným přísedícím teprve v lednu 1722 a k instalaci Meierswalda jako nadpočetného došlo až 10. března 1722. (Viz SAB, fond C 3, protokol z r. 1721 — zápisy z 29. srpna, 6. a 13. října; protokol z r. 1722 — zápisy z 16. a 19. ledna a 10. března.) Tak byl tedy na jaře 1722 obnoven opět stav 6 + 2 (což kalendář na rok 1722 již nemohl zachytit), avšak nikoliv na dlouho: od 25. června téhož roku se přestává v záhlaví schůzovních zápisů v radním protokole vyskytovat jméno druhého dosavadního nadpočetného přísedícího — Filipa Jakuba von Schwalbenfeld a uprázdněné místo zůstalo pak po řadu let (ještě i v r. 1725) neobsazeno. (O dalších osudech Schwalbenfeldových mi není nic známo. Kalendáře jej, počínaje rokem 1723, již neuvádějí. Údaj v rukopise G 10 — 48/5 [SAB] je zmatený — hovoří se v něm o Schwalbenfeldovi jako tribunálním přísedícím v letech 1716—1720, ačkoliv podle radních protokolů [srov. výše] působil u našeho úřadu téměř až do poloviny roku 1722.) Z toho všeho vyplývá, že bude lépe setrvat u onoho *terminu ad quem*, který jsme vyvodili již dříve z dopisu Kounicova, totiž u 14. února 1722. Existence tohoto dopisu a v něm obsažená zmínka o nedávno podaném návrhu nás současně zbavují nutnosti rozšířit časový interval, v jehož rámci návrh vznikl, až k 25. červnu 1722.

by musil být uveden stav 6 + 2 i ve variantě D, vydávající své jádro rovněž za text návrhu původního („was ich *damahls* [tj. 1720—22] vorgeschlagen hab“). Jestliže je tomu však v D jinak, není možno přiznat uvedené námitce oprávnění.

3. Jeden z několika bodů, do nichž se celý návrh člení, se týká tribunální registratury. Má jej varianta C a je obsažen i v D, která jej z C převzala, nenajdeme jej však v B. Vzniká otázka, zda byl součástí původního návrhu z let 1720—22. Odpověď nám dají dva Kounicovy dopisy datované ve Vídni (kde tehdy Kounic právě pobýval v souvislosti s jistými jednáními u dvora) 14. října a 3. listopadu 1722.⁴² V prvním z nich, odeslaném do Brna, informuje Kounic tribunálního kancléře Antonína Salavu z Lípy o své rozmluvě s nejvyšším českým kancléřem Šlikem. Nás z dopisu zajímá jen závěrečná část, v níž se Kounic zmiňuje o tom, že upozornil Šlika na nevyhovující stav tribunální registratury. Když nato Šlik — jak čteme dále — vyzval Kounice k podání návrhu na změnu registraturního systému, poukázal Kounic na to, že takový návrh musí již v české dvorské kanceláři být, neboť jej před časem podal již předchozí zemský hejtman hrabě Colloredo. Šlik sice připustil, že si na něco takového vzpomíná, nicméně žádal, aby byl návrh podán znovu. K tomu však Kounic potřeboval priora, a proto přikázal Salavovi, aby mu opis Colloredova podání urychleně poslal. K novému podání návrhu pak došlo 3. listopadu (je jím druhý zmíněný Kounicův přípis). O jeho obsahu se zmíníme později, až budeme probírat návrhy na reorganizaci tribunálu po stránce věcné vcelku. Na tomto místě je pro nás důležité pouze to, že ani v jednom z obou přípisů není návrh týkající se registratury kladen do souvislosti s celkovým již dříve (nejpozději — jak víme — počátkem února 1722) podaným návrhem na reorganizaci *celého* tribunálu, nýbrž navazuje pouze na akci podniknutou již Kounicovým předchůdcem v úřadě zemského hejtmána. Z toho lze, tuším, vyvodit, že bod týkající se registratury součástí *původního* návrhu na reorganizaci tribunálu z let 1720—22 *nebyl*. V souhlase s tím není o registratuře ani zmínky ve variantě B (což samo o sobě stačí k důkazu, že tato varianta (B) pochází z let 1720—22 a nikoliv až z roku 1725); ve variantě C sice bod o registratuře, jak jsme uvedli, obsažen je, avšak ve formě dodatečné vsuvky, připsané na volném okraji vedle původního textu.⁴³ Vsuvka pochází patrně až z r. 1725, což by bylo možno doplňkově podpořit *také* (není to však podmínkou) i graficky. Písmo této vsuvky je totiž totožné s písmem marginální opravy úvodní části varianty D. Jde tu sice o téhož Kounicova písaře, o němž již víme, že psal text variant A, C⁴⁴ a D, přitom však — tím doplňuji to, co bylo o grafické stránce jednotlivých variant řečeno výše — podléhal rukopis tohoto písaře jistým modifikacím, způsobeným jednak tím, že jednou psal kaligraficky (v C), jindy jen „konceptně“ (v A a D), jednak tím, že nepoužil vždy stejně silného pera (např. rozdíl mezi A a D), jednak tím, že psal v různé době (A a C o několik let dříve než D). Protože však oba marginální přípisky (v C a D) jsou si — podle mého soudu — graficky nejbližší

⁴² Koncept prvního i rekoncept druhého dopisu viz v SAB, fond F 11. Slavk. arch. I, sign. III/33, nefol.

⁴³ Jednotlivé body návrhu byly před připsáním vsuvky označeny čísly 1—5. Protože vsuvka byla vložena — což bylo z hlediska celkové struktury návrhu nejvhodnější — za třetí bod a dostala číslo 4, byla původní čísla 4. a 5. bodu přepsána na 5 a 6.

⁴⁴ U varianty C to platí s výjimkou opravy pořízené rukou Kounicovou — viz o tom výše v pozn. 30.

(stejná barva inkoustu, stejně silné tahy, totéž pero), jde možná nejen o písařskou totožnost, nýbrž i identitu chronologickou. Jinými slovy: přípisek o registratuře byl do C vepsán prakticky v téže době, kdy byl v D opravován úvod, tedy až v dubnu 1725. — Z toho, že bod o registratuře nebyl součástí původního návrhu, vyplývá další závěr, jímž navazujeme na to, co bylo řečeno sub 2.: kdyby varianta C jako celek vznikla až v r. 1725 ve snaze napodobit návrh původní z let 1720—22 a kdyby z toho důvodu v ní byl uveden starý, nové skutečnosti již neodpovídající počet přísedících $6 + 2$, pak bychom asi čekali důslednost, že totiž nebude do obnoveného návrhu dáván bod, který v jeho původní redakci být nemohl. Bylo by jistě nelogické na jedné straně se úzkostlivě snažit o přesnou rekonstrukci starého návrhu a na druhé straně jej dodatečným rozšířením vlastně porušovat. Je sice pochopitelné, že Kounic měl zájem na tom, aby reorganizace registratury byla — byť dodatečně — do celkového návrhu vtělena, avšak kdyby mu vskutku záleželo na tom, aby byl v r. 1725 podán návrh ve staré podobě, pak mohl zařadit nový bod do dodatků, jichž je — jak ještě dále uvidíme — ve variantě D celá řada, přičemž tyto dodatky následují až za textem opakovaného návrhu a jsou také za nové dodatky výslovně označeny. Jestliže se přesto Kounic rozhodl začlenit jeden z dodatků přímo do té části v D, která opakuje návrh původní, pak mu o tak malicherné přesnou rekonstrukci původního návrhu nešlo (nemělo by to také po několika letech asi valného smyslu). Není proto možno (byla by to patrně příliš násilně konstruovaná představa) starý personální stav ve variantě C považovat za projev snahy o rekonstrukci původního návrhu a klást vznik varianty C až do souvislosti s obnovou návrhu v r. 1725, nýbrž právě naopak (a přirozeněji — ve shodě s tím, co jsme již zjistili) za důkaz, že varianta C vznikla již v letech 1720—22.⁴⁵

Z toho, co bylo sub 1., 2. a 3. uvedeno, sdostatek jasně vyplývá odpověď na dilematicky výše položenou otázku: Původní náš předpoklad, že nedatované varianty A, B, C vznikly v souvislosti s původním návrhem z let 1720—22, byl správný; Kounicovo tvrzení v D, z něhož by bylo třeba vyvodit, že původní text již v r. 1725 neexistoval a že se autor při jeho rekonstrukci musil spolehnout jen na svou paměť, neodpovídá skutečnosti. Nemíním zde dále řešit, co vedlo Kounice k jeho tvrzení. Bylo by sice možno uvažovat o tom, zda nejde jen o nepřesné vyjádření, jímž došlo k neúmyslnému zkreslení, anebo o tom, zda (šlo-li o úmysl) si autor „zapřel“ starého textu jen nevytvářel půdu k tomu, aby změny a vsuvky, které v původním návrhu dodatečně provedl, mohl vydávat za původní. pocházející již z let 1720—22. atd. atd. Avšak podobné hypo-

⁴⁵ Je třeba se vyrovnat ještě s další námitkou proti vzniku varianty C (a eo ipso i A a B) již v letech 1720—22. Tato námitka by mohla znít takto: Kounic stylizoval variantu C až v r. 1725 včetně údaje personálního stavu $6 + 2$, přestože v r. 1725 sedělo u tribunálu pouze $6 + 1$ přísedících, a to proto, že měl na mysli nikoliv místa v té době obsazená, nýbrž místa tribunálu přidělená — systemizovaná. Kdybychom však dali této námitce za pravdu, pak bychom těžko vysvětlovali, proč byl tedy uveden skutečný a nikoliv normativní stav ve variantě D (která — kdybychom připustili, že C je až z r. 1725 — by musila vzniknout prakticky současně s C). Kromě toho je třeba vzít v úvahu celkovou tendenci Kounicova návrhu, který i na jiných místech vychází vždy ze stavu faktického a nikoli ze stavu normativního. (Srov. např., jak Kounic ne bez jisté trpkosti poznamenává, že v současné době pocházejí všichni tribunální přísedící ze stavu rytířského, ačkoliv v dřívějších letech, jak vzápětí podotýká, bývalo mezi přísedícími vždy několik pánů. To, že v počátcích Kounicova hejtmánování seděli v úřadě sami rytíři, nebylo samozřejmě nařízeno, byl to momentální faktický stav.)

tézy by spočívaly na písku. Za daného stavu pramenů nezbyvá než uchýlit se — pokud jde o *motivy* Kounicova nesprávného tvrzení — k prostému *non liquet*.

*

Po této pramenovědné přípravě přistupme k vlastnímu obsahu Kounicových návrhů. Vyjdeme z konečného znění jeho první redakce, jak bylo předloženo ve Vídni před 14. únorem 1722, tj. z varianty C, oprostěné od přípisku týkajícího se registratury, který je pozdějšího původu; přihlédneme však i k těm partiím obsaženým v A a B, které se sice do C jakožto nepodstatné (z hlediska účelu, jež návrh sledoval) nedostaly, které však jednak osvětlují proces tvorby návrhu, jednak zčásti blíže osvětlují ovzduší a náladu, jaká tehdy u tribunálu mezi jeho úředníky panovala.

V úvodu svého původního návrhu z let 1720—22 Kounic připomíná, že když jej panovník jmenoval zemským hejtnanem, uložil mu jako hlavní úkol usilovat o zlepšení tribunálního soudnictví, o jehož špatném stavu byl dvůr informován již od Kounicových předchůdců.⁴⁶ Současně kladl prý tehdy panovník Kounicovi na srdce, aby nešetřil pílí a aby — až nabude po nějaké době u úřadu zkušeností — podal zprávu, zda lze soudnictví zlepšit při nynější organizaci vynaložením píce, resp. aby předložil dobrozdání, jakým způsobem by podle jeho mínění bylo možno nejúčinněji dosáhnout nápravy. Nuže, od té doby, co zastává svou funkci, pokračuje Kounic, se se vši pílí a horlivostí účastnil všech zasedání tribunálu, plně využíval nejen času k sesím určeného, nýbrž přidával i značnou dobu nad stanovené úřední hodiny. Byl by prý také rád konal zasedání mimořádná, avšak to nebylo možné proto, že přísedící jsou přetíženi účastí v četných komisích,⁴⁷ k nimž musejí využívat odpoledních hodin. Tak posléze poznal, že nelze u tribunálu v soudní agendě za současného stavu docílit pokroku (zejména — jak se poznamenává ve variantě B — při projednávání četných uzavřených — tj. inrotulovaných — procesů), a to pro nával věcí veřejně-politické povahy (*publica*) a tzv. *běžných* záležitostí soudních (*currentia judicialia*), čímž je míněno přípravné řízení. V pondělí a v pátek, kdy docházejí poštou *publica* (císařské reskripty, korespondence ze sousedních zemí českého státu a zprávy z krajů), nezbyvá totiž prý ani chvilka na něco jiného než na vyřizování publik. Současně dochází v těchto dnech tolik běžných judiciálií, že během ostatních dvou dnů vyhrazených týdně tribunálním sesím (tj. v úterý a ve čtvrtek) stačí tribunál stěží vyřídit právě jen tyto běžné judiciálie. Pokud tu a tam zbylo přece jen trochu času, ihned dával Kounic, jak praví, na pořad uzavřené procesy, avšak referování o nich trvalo týdny, ba i měsíce. Z toho Kounic vyvodil, že za současného stavu věcí, tj. při nynější organizaci tribunálu, je zlepšení a urychlení soudnictví věcí zhoła nemožnou. Proto podává, opíraje se o panovníkův příkaz, „pro ulehčení svému svědomí“ tento návrh:

⁴⁶ Jak uvádí Radimský, l. c., str. x66, byli Kounicovými předchůdci v letech 1714—1719 Jeroným hrabě Colloredo-Waldsee a v r. 1719 po několik málo měsíců Josef hrabě Valdštejn. Od 5. června 1719 do 5. července 1720 bylo místo zemského hejtmána neobsazeno. Jmenovitě jsou Colloredo a Valdštejn uvedeni pouze ve variantě A, nikoliv již v B a C. Ve variantě A je kromě toho ještě poznamenáno, že kromě nich upozornil na špatný stav moravského tribunálního soudnictví (již před podáním tohoto návrhu) i sám Kounic.

⁴⁷ O tribunálních komisích srov. Radimský, l. c. *passim*; d'Elvert, *Schriften* 24, str. 232 n.

1. K dosavadním šesti řádným⁴⁸ a dvěma nadpočetným přísedícím, kteří v nynější době pocházejí vesměs z rytířského stavu, přijmout do služby u tribunálu další tři přísedící (řádne), a to ze stavu panského, neboť moravští páni prý těžce nesou, že nemají v tribunálním kolegiu žádného (dodejme: kromě jediného zemského hejtmana) zastoupení.

2. Bude-li počet přísedících takto rozmnožen, navrhuje Kounic vytvořit dva senáty: větší by se skládal celkem z šesti přísedících (2 pánů a 4 rytířů), zasedal by v pondělí a v pátek a projednával by za předsednictví zemského hejtmana věci veřejné; druhý (menší) senát by tvořilo pět radů (4 rytíři a 1 pán, jenž by byl zároveň předsedou), kteří by se — rovněž v pondělí a pátek — zabývali agendou soudní, avšak jen tou její částí, kterou lze zahrnout pod pojem běžných judiciálií neboli přípravného řízení („currentia judicialia usque ad rotulum“), jakož i projednáváním zpráv z některých tribunálních komisí, které však Kounic blíže nespecifikuje. Ostatní dva dny v týdnu (jak víme, konaly se tribunální sese čtyřikrát týdně), tedy v úterý a ve čtvrtek, by se všichni přísedící z obou senátů účastnili plenárních zasedání, na nichž by se projednávaly inrotulované procesy.⁴⁹ Tímto způsobem by došlo, jak Kounic panovníka optimisticky ujišťuje, k zjednáni spravedlnosti „chudým stranám, jejichž procesy zde (tj. u tribunálu) leží nevyřízeny již po dvacet i třicet let“ (!).⁵⁰

3. Protože zrychlený chod soudní agendy, k němuž by v důsledku realizace zmíněných opatření došlo, by podle Kounice kladl zvýšené nároky na expedování písemností, navrhuje se dále, aby dosavadní kancelářský personál byl rozšířen přijetím dalšího (tj. již třetího) sekretáře, který by zároveň vedl poradní protokol u menšího senátu, dále jednoho koncipisty a dvou kancelistů.

Další (4.) bod Kounicova návrhu se týká platů. Dosáhnout toho, aby úřad byl osazen vzdělanými a schopnými lidmi, píše Kounic, je možno jen tehdy, jsou-li úředníci placeni tak, aby nemuseli sahat na své malé úspory a přicházet při službě na mizinu.⁵¹ V současné době však činí roční plat přísedícího pouhých 800 zlatých, z nichž se mu ještě strhuje jmenovací a potvrzovací poplatek.⁵² Je prý nemožné, aby charakterní (!) člověk se z takového platu uživil. Má-li si tribunální přísedící uchovat patriční respekt, musí mít slušný byt, který stojí ročně 150—200 zlatých, jakož i pár koní s vozem, kočího a pár sluhů v livreji. Kdyby se prý hospodárně vypočítalo, kolik obnášejí ročně výdaje na

⁴⁸ Do počtu řádných přísedících je zahrnut i tribunální kancléř. Z formulace prvního bodu návrhu to sice přímo nevyplývá, výslovně je to však řečeno v rozpočtu, který je přiložen k návrhu a o němž bude ještě řeč. Hodnotně zaujímal kancléř mezi přísedícími první místo.

⁴⁹ Tato formulace druhého bodu je však až konečným zněním, které vzniklo vlastnoručním Kounicovým zásahem do čistopisu, tj. do varianty C, která se v důsledku této opravy stala (jak již víme z dřívějších výkladů) rekonceptem. V původním znění, které se také shoduje se zněním ve variantě B, se navrhovalo, aby větší senát projednával z věcí veřejných pouze důležitější, kromě toho však i inrotulované procesy, zatímco druhý senát by se vedle běžných judiciálií zabýval i veřejnými věcmi menší důležitosti. O plenárních sesích se původní formulace nezmiňuje, což by znamenalo, že oba senáty by zasedaly po všechny čtyři dny v týdnu odděleně.

⁵⁰ Ve variantě B zmínka o procesech po desítky let váznoucích není, místo toho je tu jen všeobecně vyjádřena naděje, že navrhovaná opatření přispějí k urychlenému výkonu spravedlnosti ve prospěch země i strádajících stran.

⁵¹ Varianta C: „... nicht nöthig haben, ihre wenige Capitalien anzugreifen, einfolglich sich bei dem obhabenden Dienst zu ruiniren.“

⁵² V soudobé úřední terminologii se užívalo označení Assignations- und Legitimationsarrha. Viz o ní u Radimského, I. c., str. x40 a x42.

tyto „nepostradatelné potřeby“, shledal by se, že pohltí celý nebo téměř celý roční plat, takže všechno ostatní pro sebe a rodinu, jako šatstvo, prádlo, stravu, světlo apod., je přisedící nucen zaopatřovat si z vlastní kapsy. To si ovšem může dovolit jen ten, kdo vlastními prostředky vskutku disponuje. Jestliže však přisedící sám nic nemá, jak si má tyto nepostradatelné potřeby obstarávat? táže se Kounic naléhavě. Tím jsou prý mnozí učení a schopní lidé od služby u tribunálu odrazováni,⁵³ a u přisedících, kteří trpí nouzí, jest se obávají, že propadnou úplatkářství.⁵⁴ Proto Kounic navrhuje, aby císař zvýšil každému z přisedících plat o 700 zl., takže by ročně pobírali po 1 500 zl.

Konečně (5.) Kounic upozorňuje, že mnozí lidé se raději ucházejí o službu u zemského soudu než u tribunálu. Příčina spočívá prý v tom, že v hodnostním pořadí následuje nejstarší přisedící tribunálu až za nejmladším přisedícím zemského soudu. Doporučuje proto panovníkovi zrovnoprávnit oba úřady tak, aby pořadí jejich přisedících se bez ohledu na příslušnost k té či oné instituci řídilo výlučně podle služebního stáří.

K návrhu je — jak se také v jeho závěru ohlašuje — připojen jako zvláštní příloha finanční rozpočet, vztahující se ke 4. bodu. Ve srovnání se základním textem návrhu se tu však doporučuje zvýšit platy nejen přisedícím, nýbrž veškerému tribunálnímu personálu. Rozpočet je koncipován tak, že podává a) přehled dosavadních ročních platů u jednotlivých kategorií dosavadních zaměstnanců, b) rozpis navrhovaných přídaveků pro dosavadní zaměstnance, c) přehled, kolik by činily výdaje na platy dalších, k přijetí navrhovaných úředníků v případě, že by byli placeni podle stupnice *dosavadní*, tj. kdyby panovník návrh na zvýšení platů zamítl a omezil se jen na přijetí několika nových zaměstnanců, d) přehled, kolik by činily výdaje na nově přijaté úředníky v případě, že by byli placeni podle (navrhované) *zvýšené* platové stupnice.⁵⁵ Pokud jde o dosavadní úředníky, byli, jak z rozpočtu vyplývá, v této době u tribunálu kromě 6 řádných přisedících (včetně kancléře) a 2 nadpočetných, o nichž jsme již mluvili. 2 sekretáři, 1 protokolista, 2 registrátoři,⁵⁶ 2 koncipisté,⁵⁷ 7 placených kancelistů,⁵⁸ 1 kancelářský sluha a 1 vrátný. Víme již ze základního textu ná-

⁵³ Formulace ve variantě B zní takto: Přisedící, jehož mysl se zaměstnává nouzí, která na něho neustále doléhá, nemá k vykonávání svého úřadu ani času ani chuti.

⁵⁴ Ve variantě B se pro zvýšení platů uvádí ještě další důvod, který pak ve variantě C odpadl: Nynější platy byly prý stanoveny za starých časů, kdy byl jiný způsob života a nižší ceny. Co stálo kdysi 30 krejcarů, za to se nyní platí 40 krejcarů, takže reálná hodnota asesorského platu je o čtvrtinu nižší než v dřívějších „blahobytných“ dobách, a tak plat 800 zlatých odpovídá ve skutečnosti pouhým 600 zl., z nichž je nadto, jak se znovu zdůrazňuje, strhávána arrha.

⁵⁵ Rozpočet se dochoval ve formě dvou konceptů, uložených dnes v témže spisovém konvolutu jako základní text návrhu. Oba koncepty psal týž písař jako varianty A, C a D. Prvý, graficky zběžný, je neúplný: obsahuje přehled platů dosavadních zaměstnanců spolu s návrhem na zvýšení o příslušné částky. Druhý, psaný poněkud pečlivěji, obsahuje opis konceptu prvního, navíc je tu však připojen přehled předpokládaných dalších výdajů státní pokladny pro případ přijetí nových úředníků, a to jak podle dosavadní, tak i podle navrhované stupnice zvýšené.

⁵⁶ Ze soudobých schematismů (srov. výše pozn. 41) vyplývá, že registrátoři plnili zároveň funkci expeditořů.

⁵⁷ Jeden z koncipistů (český) byl, jak se uvádí ve schematismu, zároveň překladatelem (translatorem).

⁵⁸ V rozpočtu se mluví výslovně o sedmi placených kancelistech. To znamená, že u tribunálu působili i nadpočetní kancelisté neplacení. V souhlase s tím se častěji uvádí v titulárních kalendářích více kancelistů než sedm: v roce 1721 osm, v r. 1722 devět. Kalendáře

vrhu, že platy přísedících doporučil Kounic zvýšit z 800 na 1 500 zl. V rozpočtu se to opakuje, dovidáme se však ještě, že kancléř, který je jinak (a to výslovně) zahrnován mezi přísedící, pobíral plat vyšší, totiž 1200 zl. Tuto částku navrhuje Kounic v rozpočtu zvýšit na 2000 zl. Sekretářům navrhuje zvýšit plat z 500 na 800 zl., protokolistovi ze 400 na 600, registrátorům a koncipistům z 300 na 450, kancelistům ze 175 na 250 zl., kancelářskému sluhovi a vrátnému z 58 zl. a 20 krejcarů na rovných 75 zlatých. Doporučuje též, aby dosavadním nadpočetným, tj. neplaceným přísedícím byl přiznán plat, a to ve stejné výši jako přísedícím řádným, tedy 1500 zl. ročně nebo aspoň 800, kdyby k zvýšení platů nedošlo.⁵⁹ Sečteme-li příslušné částky,⁶⁰ shledáme, že dosavadní výdaje na platy tribunálních úředníků činily celkem 9141 zl., 40 kr. ročně. Kdyby bylo přijato sedm nových zaměstnanců (tři přísedící, sekretář, koncipista, dva kancelisté) a kdyby zároveň platy dosavadních i nově přijatých úředníků byly upraveny podle Kounicových požadavků, zvýšily by se výdaje na tribunál o 15 458 zl., 20 kr., takže by dosáhly roční sumy 24 600 zlatých.⁶¹

Potud tedy původní Kounicův návrh z let 1720–22. Když jej musil Kounic, jak již víme, v roce 1725 obnovit, doplnil jeho základní text, což je nám rovněž známo, o jeden bod, který se týká tribunální registratury.⁶² Doporučil totiž zrušit dosavadní rozdělení spisovny podle jazyka spisů na českou a německou a nahradit je rozdělením na část soudní a politickou (publica). Je výmluvným svědectvím o úpadku češtiny v úředním styku, píše-li Kounic, že český registrátor nemá téměř co dělat, protože za rok dojdou tribunálu pouze dva až tři české přípisy, zatímco registrátor německý je nadmíru přetížen prací.⁶³ Závažný je

totíž mezi řádnými (placenými) a nadpočetnými (neplacenými) úředníky (ani pokud jde o přísedící) nerozlišují. Nadpočetní sice bývají v kalendářích uváděni v příslušné služební kategorii zpravidla až na posledních místech, avšak ke zjištění, kolik z úředníků v kalendáři uvedených plat dostávalo a kolik nikoliv (tj. kde začínají ve sloupci úředníci neplacení), je nutno sáhnout k dalším pramenům, jako jsou návrhy na obsazení volných míst (zejm. SAB, fond C 1, publica), náhodné zmínky v radních protokolech (SAB, fond C 3) apod.

⁵⁹ V návrhu ani v přiloženém rozpočtu není ani zmínka o platu šéfa tribunálu — zemského hejtmána. Z údajů d'Elvertových (*Schriften* 24, str. 208–209) vyplývá, že od sklonku 16. let 17. stol. činil jeho plat 4000 zlatých. K tomu dodávám, že ne-li dříve, tedy aspoň v 18. stol. příslušel zemským hejtmanům ještě příplatek — tzv. *Tafelgelder*, částka vyplácená státní pokladnou na reprezentační účely. V době Kounicova hejtmanování činila (nebo aspoň měla činit podle slibu panovníkova) ročně 2000 zlatých. Srov. rekoncept dopisu, v němž Kounic v r. 1722 panovníka zdvořile upomíná o slíbenou částku (SAB, fond F 11, Slavk. arch. I, fasc. III/45-1, nefol.), i řadu dopisů v korespondenci s Hájkem (viz výše v pozn. 33), z nichž vyplývá, jak obtížné bylo od dvorské komory ony *Tafelgelder* vymáhat.

⁶⁰ V konceptech rozpočtů jsou rubriky vyznačené pro celkové součty nevyplněny. Patrně bylo sečtení provedeno až v čístopise.

⁶¹ Kdyby byly zvýšeny platy pouze dosavadním úředníkům, vzrostly by výdaje státní pokladny na tribunál o 9 258 zl., 20 kr. Kdyby platy zvýšeny nebyly a pouze byli přijati noví úředníci s platem podle dosavadních norem, činilo by celkové zvýšení jen 3 550 zlatých ročně.

⁶² Tento bod byl vložen ve variantě C mezi body označené předtím čísly 3 a 4. Tím došlo k přečíslování: bod týkající se registratury dostal číslo 4 a starší body 4 a 5 byly přepsány na 5 a 6.

⁶³ V Kounicově podání ke dvoru z 3. listopadu 1722, které se týká pouze registratury a o němž jsme se již dříve zmínili, je tristní stav registratury vyličen ještě názorněji: Ačkoliv prý je německý registrátor pilný a zkušený, dostávají se spisy pro velké množství do takového zmatku, že je-li třeba vyhledat priora, trvá to týdny i měsíce, ba dokonce prý bývají celé procesní spisy tak „založeny“, že přes vynaložení veškeré snahy je nelze po léta (!) najít. Již v tomto podání doporučoval Kounic rozdělení registratury na veřejně-politickou a soudní.

dodatek, který Kounic v obnoveném podání z r. 1725 připojil až na konec, tj. až za reprodukci svého původního návrhu. Dovídáme se z něho, proč vlastně byl původní návrh z let 1720—22 založen v české dvorské kanceláři ad acta, až se nakonec ztratil. Podle Kounicových slov ztroskotala jeho realizace na tom, že nebylo finančních fondů na úhradu zvýšených platů a na přijetí nových úředníků. A proto (i když k obnovenému návrhu opět přiložil původní rozpočet)⁶⁴ navrhl Kounic v dodatku *alternativní* řešení, které by státní pokladnu prakticky vůbec nic nestálo. O zvýšení dosavadních platů se v něm již nezmiňuje, čímž projevil mlčky ochotu smířit se eventuálně s tím, že tribunalisti budou nadále sloužit při svých nízkých platech, avšak na zvýšení personálního stavu trval, neboť s tím celý návrh na reorganizaci tribunálu stál a padal. Místo přijetí nových přísedících však nyní navrhl, aby panovník začlenil do tribunálu — podle vzoru českého místodržitelství — všechny moravské nejvyšší zemské úředníky, kteří dosud neměli s tribunálem nic společného, tedy nejvyššího zemského komorníka, sudího, hofrychtěře, podkomořího, písaře a kromě nich kancléře a dva panské členy zemského výboru. Pro tyto osoby, zdůrazňuje Kounic, by nebylo zapotřebí dalších platů, protože jsou již dobře placeny — jednak panovníkem, jednak z prostředků zemských — za výkon svých funkcí dosavadních. Členství v tribunálu by mimo to pro ně podle Kounicova názoru znamenalo významnou poctu. Pokud jde o přijetí nových *kancelářských* úředníků, zdůrazňuje sice, že by bylo zapotřebí nejen dalšího sekretáře, koncipisty a dvou placených kancelistů, nýbrž ještě i dalšího protokolistu a snad i dvou nadpočetných kancelistů,⁶⁵ ale s ohledem na státní pokladnu navrhuje zařídit věci takto: Jako další sekretář ať slouží u tribunálu nynější sekretář zemský (tj. od zemského stavovského výboru), který je dostatečně placen od stavů, takže tento nový tribunalista by panovníka nestál nic navíc. Požadavku na dalšího protokolistu se výslovně vzdává, a co se týká koncipisty a dvou placených kancelistů, na jejichž platy by podle dosavadní stupnice bylo zapotřebí celkem 650 zlatých (koncipista 300, kancelisté po 175), mohlo by se na jejich úhradu použít částky 400 zl., kterou dostávají každoročně tribunální úředníci (patrně všichni dohromady) jakožto „diškreci“

Protože však, jak podotýká, by takovou reorganizaci, která si vyžádá mnoho času, nestačili provést registrátoři sami (německý je přetížen běžnou agendou a český je ve vysokém věku), navrhl, aby byl přijat k tribunálu jako další síla registraturní adjunkt s malým platem a nadějí na postup. K reorganizaci registratury však tehdy nedošlo (nemáme ani zpráv, jak s tímto Kounicovým podáním u dvora naložili), a proto se o ní mluví v roce 1725 znovu, avšak požadavek na zřízení místa registraturního adjunkta se již neopakuje.

⁶⁴ Ze rozpočet tvořil přílohu i k obnovenému návrhu z roku 1725, se výslovně uvádí ve výše zmíněném referátu české dvorské kanceláře. Jeho obsah se však již — na rozdíl od základního textu obnoveného návrhu — v referátě nereprodukuje. O finanční otázce se autor referátu zmiňuje až ve votu, tj. při vyjádření stanoviska české dvorské kanceláře ke Kounicovu návrhu. Zvýšení platů navrhované kanceláří ve votu se v řadě položek od Kounicova návrhu liší, avšak z toho ještě nelze pochopitelně vyvozovat, že i přiložený Kounicův rozpočet se podstatně lišil od rozpočtu přiloženého k návrhu původnímu (z let 1720—22). Takový závěr by totiž mohl být klamný proto, že votum se — jak ještě poznáme — liší mnohdy i od těch částí Kounicova návrhu (nefinančních), které se o několik stránek před votem přesně reprodukuje. Lze se proto domnívat, že pokud byly mezi rozpočtem z let 1720—22 a rozpočtem z r. 1725 nějaké rozdíly, pak šlo patrně jen o takové změny, které vyplynuly z pozměněného personálního stavu, jak o tom byla řeč na str. 22 n. (osm přísedících v roce 1721 proti sedmi v r. 1725).

⁶⁵ Jak patrně, je v této části dodatku požadavek týkající se zvýšení personálního stavu dokonce vyšší než v textu opakovaného původního návrhu, a to o (placeného) protokolistu a dva nadpočetné kancelisty.

od moravských stavů.⁶⁶ Zbývajících 250 zlatých by sice musila vyplácet státní pokladna, avšak byla by to veškerá suma, která by od ní byla ve prospěch reorganizace tribunálu vyžadována, poznamenává Kounic závěrem. Věru, jak skrovná to částka, srovnáme-li ji s původně požadovanými více než 15 000 zl.! Ve Vídni se však tentokrát, jak ještě poznáme, zachovali přece jen velkoryseji, než Kounic na základě svých dřívějších zkušeností předpokládal.

Když obnovený Kounicův návrh, expedovaný — jak víme — 12. dubna 1725, došel do Vídně, kde byl v české dvorské kanceláři prezentován 17. dubna, vypracovala o něm kancelář 15. května referát, který pak předložila panovníkovi.⁶⁷

⁶⁶ Tuto částku — praví se v dodatku — věnují stavové kancelářskému personálu tribunálu i úřadu zemských desk „vor ihre wegen ihrer unterschiedlichen habenden Bemühung“. Z Kounicovy formulace však není zcela jasno, zda úředníci zemských desk dostávají dalších 400 zlatých nebo zda jde o souhrnnou sumu pro úředníky obou institucí.

⁶⁷ Citací viz výše v pozn. 22. Datum 15. května 1725 čteme na rubu posledního listu referátu (viz obr. příl. č. 9) spolu s podpisem (touž rukou jako datum) „Joh[ann] Christoph v.[on] Freienfels“, o němž lze z dobových schematismů (např. *Neuer Brüner und Titular-Calendar... auf das Jahr... MDCCXXV*) zjistit, že zaujímal v české dvorské kanceláři významně postavení jako český dvorský rada. (Z osmi dvorských radů, kteří tvořili spolu s kancléřem a místokancléřem vedoucí složku české dvorské kanceláře, byl v hodnostním pořadí na třetím místě.) Je možno se proto domnívat, že právě on byl skutečným autorem referátu. Dále se na rubu téhož listu nachází regest (asi uprostřed), psaný týžm písařem jako celý obsáhlý text referátu, pod regestem pak vlastnoruční podpis tehdejšího nejvyššího českého kancléře Františka Ferdinanda hraběte Kinského a nad regestem až při horním okraji listu poznámka „Recepi den 8. julii 1725“. Není sice úkolem této studie zabývat se spisovou službou v české dvorské kanceláři, o níž toho víme (pokud jde o období pobělohorské) z hlediska diplomatického dnes velmi málo, přesto však nepovažuji za neúčelné potvrdit a poněkud doplnit to, co napsal o recepci poznámce před lety J. Prokeš in margine své studie *Marie Terezie a přípravy k české korunovaci roku 1742* (Sborník G. Friedrichovi, Praha 1931, str. 341, pozn. 23). Touto poznámkou jsou opatřeny všechny referáty předložené českou dvorskou kanceláří panovníkovi v období od roku 1723, uložené v kartonech 328–330 ze sign. III A 4. Pokud jsem mohl ve spisech z citované signatury zjistit, zdá se, že ji zavedl až nejvyšší kancléř František Ferdinand hrabě Kinský, který byl právě od roku 1723 v čele kanceláře; referáty z doby předchozí jsou bez recepci poznámky. Písmo recepci poznámky je vždy graficky totožné s podpisem nejvyššího českého kancléře. To znamená, že podmětem slovesa „recepi“ je právě osoba kancléřova (totéž zjistil Prokeš, probíraje se spisy uloženými v signatuře I A 2). Recepci poznámka tedy označuje den, kdy byl předložený návrh vrácen po panovníkově schválení zpět (REcepi) nejvyššímu kancléři k realizování. To je vcelku v souladu s Prokešovým tvrzením, že datum recepci poznámky je datem rozhodnutí panovnice. Dodávám, že kancléřův podpis se patrně nevztahuje teprve až k recepci (nebývá nikdy u recepci poznámky, nýbrž až pod rubním regestem); zřejmě býval na referátech již před tím, než byly panovníkovi předloženy. Tomu se zdá nasvědčovat tento doklad: referát obsahující návrh instrukce a kancelářského řádu pro tribunál z roku 1745 byl vypracován a předložen panovníci 23. července 1745 a pod regestem má podpis nejv. kancléře Filipa Josefa hr. Kinského, avšak recepci poznámka, nesoucí datum 27. července 1745, není psána již rukou Kinského, nýbrž rukou Fridricha hraběte Harracha, který mezitím (26. července) převzal úřad nejvyššího kancléře. Harrach sice na tomto referátu podepsán není — což je právě důkazem, že kancléřův podpis se nevztahuje k recepci poznámce — avšak že jde o jeho ruku, lze bezpečně poznat z jiných pozdějších referátů. — Pokud byl na základě schváleného referátu vyhotoven reskript, určený k odeslání podřízené instituci, má tento reskript z pravidla datum totožné s datem recepci poznámky na rubu referátu. U referátu, jímž se právě zabýváme, tomu tak sice není (tento referát se nestal bezprostředním podkladem pro nějaký reskript, nýbrž — jak o tom bude ještě na svém místě řeč — pouze rámcovou směrnicí pro předložení dalších dílčích referátů panovníkovi), ale setkáme se s tím u řady jiných referátů: tak např. referátu s recepci poznámkou z 5. března 1726 odpovídá reskript téhož data (viz níže pozn. 74), pro reskript z 15. ledna 1749 (viz pozn. 116) se stal podkladem referát s recepci poznámkou z téhož dne, datum obsáhlé instrukce pro tribunál z 13. května 1739 je opět totožné s datem

Víme již, že jádro návrhu (tj. oněch několik konkrétních bodů) bylo do referátu téměř doslova opsáno. Zbývá dodat, že byl přitom vynechán jen bod poslední, který se týkal vyrovnání hodnostního pořadí tribunálních přísedících s přísedícími zemského soudu. Protože — jak je nám rovněž již známo — se od Kounicova návrhu nedochoval čistopis, došlý do Vidně, nýbrž jen neúplný koncept ve formě varianty D (znění jeho ostatních částí jsme výše rekonstruovali srovnáním varianty C s referátem české dvorské kanceláře), nemůžeme vědět, zda byl dotčený poslední bod vynechán již v čistopise podání nebo zda jej vynechal až autor referátu. Na tom však, tuším, příliš nezáleží, neboť tento bod má v kontextu celého návrhu význam vsutku jen podružný. Podstatnější je, že v referátě není sebemenší zmínky o dodatku obsahujícím Kounicův alternativní (zmírněný) návrh ve věci platů, nových přísedících a nových kancelářských úředníků. Jistého jeho prvku bylo sice využito, avšak k tomu došlo až o rok později a v jiném (příznivějším) smyslu; o tom se zmíníme však až později.

Reprodukce vlastního Kounicova návrhu tvoří střední část obsáhlého, přes dvacet stran čítajícího referátu.⁶⁸ To, co se rozvláčně vykládá v úvodu referátu a v jeho závěrečném votu, lze resumovat (vynecháme-li ty pasáže, v nichž se více méně opakuje to, co je již obsaženo v reprodukci Kounicova návrhu) takto:

a) Kancelář především zdůrazňuje, že se již v roce 1722 postavila k prvnímu Kounicovu návrhu kladně⁶⁹ a že dokonce tehdy sjednala s Kounicem zvláštní schůzku^{69a} a že tehdy doporučila panovníkovi rozšířit personální stav tribunálu a zvýšit platy. O příčinách, proč tehdy k realizaci nedošlo, se však mlčí.

b) Okruh záležitostí spadajících do kompetence tribunálu je mnohem širší, než je tomu u ostatních zeměpanských úřadů stojících v čele správy ostatních zemí českého státu. Tribunál je v českém státě — podtrhuje kancelář — jediným zemským guberniem, u něhož se soustřeďují záležitosti téměř všeho druhu, tj. publico—politica, provincialia, cameraria, judicialia, militaria.

c) Nebývalý vzrůst agendy v poslední době, zejména záležitosti veřejně-politických, jejichž neodkladností trpí řádný chod tribunálního soudnictví, je způsoben zejména tím, že česká dvorská kancelář již po několik let zasahuje mnohem více než dříve do vnitřních záležitostí jednotlivých zemí českého státu. Tato centralizační tendence se ovšem v referátě označuje za správnou a nezbytnou,

recepční poznámky na referátě, jímž česká dvorská kancelář vydání nové instrukce panovníkovi doporučila (viz níže pozn. 105), apod. Pro reskript ze 14. dubna 1726 (viz pozn. 82) byl však podkladem referát, jehož recepční poznámka má datum pozdější — 24. dubna, tu jde však patrně o omyl.

⁶⁸ Z Kounicova návrhu reprodukuje ovšem kancelář pouze jeho jádro, tj. jednotlivé body navrhovaných reorganizačních opatření. O úvodním Kounicově zdůvodnění se kancelář v referátu nezmiňuje; nahradila je svým vlastním komentářem, v němž (jak se ještě dále přesvědčíme) nahradila Kounicův „zemský“ pohled na správní problematiku tribunálu pohledem „celostátním“.

⁶⁹ V této souvislosti se v referátě poznamenává, že zprávy o špatném stavu tribunální agendy podal nejen Kounic, nýbrž i tribunál jako celek. Avšak v protokolech o tribunálních schůzích, na nichž by taková závažná věc měla být projednávána, jsem o tom nenašel sebemenší zmínku, ačkoliv radní protokoly z dvacátých let 18. stol. jsou vedeny velmi pečlivě (na rozdíl od nejstarších radních protokolů — viz o tom ve Studii II, odd. II, část 2.).

^{69a} Snad lze zmínku referátu o schůzce (Zusambentretung) ztotožnit s Kounicovou zmínkou (v úvodu varianty D) o tom, že je mu dobře známo, co tehdy navrhl v komisi. V souladu jsou i další údaje: Kounic praví (v D), že komise jeho návrh jednomyslně schválila, což je v souladu s konstatováním referátu, že kancelář (při oné schůzce) věc zvážila a shledala, že by bylo radno úpadek moravského soudnictví odstranit atd.

⁷⁰ V předchozí části referátu, kde se Kounicův návrh pečlivě reprodukuje, však pochopitelně

neboť jejím cílem je prý likvidace starých zakořeněných zlořádů, zejména pokud jde o placení daní.

d) Za těchto okolností je zvýšení počtu tribunálního úřednictva a vytvoření dvou senátů naprosto nezbytné. O pravomoci a vzájemném vztahu senátů se však česká dvorská kancelář blíže nezmiňuje — zde šlo jen o zásadní doporučení, jehož konkretizace byla ponechána na dobu pozdější. Zato o tom, která místa by měla být u tribunálu nově zřízena, se mluví již v tomto referátě. Votum v této věci odpovídá Kounicově propozici potud, že navrhuje, aby nově přijatých tribunalistů bylo sedm, avšak modifikuje ji tak, že zatímco Kounic požadoval tři nové přísedící z panského stavu, doporučuje česká dvorská kancelář přijmout celkem čtyři nové přísedící, a to dva pány a dva rytíře. Shodně s Kounicem se sice přimlouvá za přijetí třetího sekretáře a dvou kancelistů, nedoporučuje však (tj. přechází ve votu mlčením) dalšího koncipistu.⁷⁰ Podivné je, že česká dvorská kancelář nezaujímá ve votu naprosto žádné stanovisko k reorganizaci registratury, ačkoliv tento bod Kounicova návrhu v předchozí části referátu téměř doslova reprodukovala. Z titulárních kalendářů vyplývá, že až do konce činnosti jednotného tribunálu, tj. až do roku 1749, kdy byl pro politickou a finanční agendu zřízen nový, zcela samostatný úřad, působili nadále u tribunálu český a německý registrátor a že tedy v registratuře zůstalo vše při starém.

e) Za nezbytné považuje česká dvorská kancelář i zvýšení platů, opakující znovu ve votu jen poněkud jinými slovy některé z důvodů Kounicových, zejména nebezpečí korupce, hrozící při nízkých platech. Pokud jde o výši přídavků, přijímá beze změny Kounicovo doporučení u kancléře a řádných přísedících, a to jak dosavadních, tak i těch, kteří budou teprve nově přijati, nezmiňuje se však o tom, že by měli pobírat plat i přísedící nadpočetní.⁷¹ U dalších kategorií úřed-

zmkina o novém koncipistovi je. Poznamenávám to proto, aby byla jasno, že kancelář informovala panovníka o Kounicově propozici vskutku velmi objektivně a že nezamlčovala z něho ty věci, jejichž realizaci sama nepokládala za vhodnou.

⁷¹ Jak víme, uvádí Kounic ve svém obnoveném návrhu z roku 1725, že ze sedmi přísedících (včetně kancléře) je pouze jeden nadpočetný. Z titulárního kalendáře lze vyvodit, že jím byl Josef Antonín von Meierswald. Tím, že kancelář nedoporučila přiznání platů nadpočetným radům (jak chtěl Kounic), však Meierswald poškozen nebyl. Když totiž bylo v roce 1726 doporučení o přijetí čtyř dalších řádných přísedících realizováno, byli nově přijati vlastně jen tři a čtvrtým řádným radou se stal právě dosavadní supernumerář Meierswald. To však neznamená, že by tak byla instituce nadpočetných přísedících fakticky zlikvidována. V době, kdy ve Vídni sestavovali referát, byl u tribunálu ještě jeden supernumerář, a to Leopold hrabě z Ditrichštejna. V referátě se o něm praví, že byl ustanoven nedávno (letzthin); v souhlasu s tím není ještě uveden v brněnském titulárním kalendáři na rok 1725 (s jeho jménem se setkáme poprvé až v kalendáři na rok 1726) a také Kounic se v obnoveném návrhu z dubna 1725 zmiňuje jen o jednom nadpočetném, nikoliv o dvou, na kterýžto počet se stav supernumerářů po Ditrichštejnově ustanovení opětovně zvýšil. Z toho vyplývá, že Ditrichštejn byl přijat k tribunálu až po 12. dubnu (= datum obnoveného návrhu). Kdyby byl totiž členem tribunálu již dříve, pak by přece Kounic v prvním bodě svého obnoveného návrhu výslovně netvrdil, že mezi přísedícími není ani jediný (kein einziger) příslušník panského stavu, když Ditrichštejn jako hrabě mezi panstvo patřil. — Nuže, tento supernumerář Ditrichštejn mezi řádné přísedící převeden (na rozdíl od Meierswalda) nebyl. Kancelář totiž doporučila, odvolávajíc se na souhlas Ditrichštejnova otce, aby byl i nadále ponechán v kategorii neplacených nadpočetných radů. — V této souvislosti je možno doplnit to, nač jsem upozornil již v poznámce č. 70: Při reprodukci Kounicova návrhu šla kancelář ve své pečlivosti tak daleko, že nevynechala ani to Kounicovo tvrzení, které již v době, kdy byl referát sestavován, neodpovídalo skutečnosti: opakovala panovníkovi Kounicova slova, že v současné době není u tribunálu ani jediný pán, ačkoliv ve votu o několik stránek dále výslovně uvádí, že právě Ditrichštejn je jediným přísedícím, který pochází z panského stavu.

niků se doporučení kanceláře od Kounicova návrhu podstatně odchyluje, a to tak, že — jak bychom to nazvali dnes — prohlubuje platovou diferenciaci. Sekretářům (oběma dosavadním i budoucímu třetímu) má být plat z nynějších 500 zl. zvýšen na plných 1000 zl. (zatímco Kounic doporučil zvýšení pouze na 800), zato však všichni ostatní dosavadní úředníci a zaměstnanci nižší kategorie (protokolista, registrátoři, koncipisté, kancelisté, sluha a vrátný), na něž Kounic pamatoval, vyšli s prázdnou — kancelář o jejich platech pomlčela. Tu se však dopustila nedůslednosti — těžko říci, zda úmyslně nebo omylem — když doporučila, aby dva budoucí nově přijatí kancelisté dostávali každý po 400 zl., ačkoliv podle dosavadní stupnice příslušelo kancelistům jen 175 zl. a ačkoliv Kounic sám navrhl pro kancelisty zvýšení jen na 250 zl. To znamená, že tito noví kancelisté by podle doporučení české dvorské kanceláře dostávali plat vyšší než dosud koncipisté (ti měli po 300, Kounic jim navrhl zvýšení na 450). Celkový součet přídavků, jak je také v referátě proveden, činí 13 100 zl., tedy asi o 2000 méně, než jak je tomu v rozpočtu Kounicově (15 458 zl., 20 kr.).

Na konci vota v levé polovině stránky je vlastnoruční panovníkovo *placet* s jeho podpisem. Schvaluje jím českou dvorskou kancelářii navržené zvýšení platů i rozšíření počtu úředníků, přikazuje však kanceláři, aby se dohodla s dvorskou komorou o způsobu, jak získat k tomu účelu finanční zdroje bez dalšího zvláštního zatěžování státní pokladny.⁷²

*

Sledujme nyní, jak byla doporučení obsažená v referátě české dvorské kanceláře postupně uváděna v život. K realizaci došlo panovníckými reskripty z 5. března a 14. dubna 1726, jejichž ustanovení byla pak zpřesněna v nové obsáhlé instrukci, vydané panovníkem pro činnost tribunálu 26. května 1727.

Plný text reskriptu z 5. března se, pokud vím, dochoval jen v opisech v knihách tribunálních normálíí;⁷³ zčásti se jeho obsah opakuje v instrukci z r. 1727, která se na něj odvolává. Lépe však než reskript sám nás informuje písemnost, která se stala podkladem pro jeho vyhotovení, totiž další referát, předložený někdy mezi 10. únorem a 5. březnem českou dvorskou kancelářii panovníkovi⁷⁴ a jím také, jak vyplývá z vlastnoručního *placet*, ve všech bodech schválený. Kancelář tu přímo navazuje na svůj předchozí referát a podává na prvním místě zprávu o jednání s dvorskou komorou. Výsledkem jednání byla dohoda, že z požadovaných 13 100 zlatých ročně bude komora vyplácet tribunálu prostřednictvím moravského rentmistrovského úřadu 7 100 zl. ve čtvrtletních splátkách; o 3000 zl. ročně se doporučuje požádat moravský zemský sněm⁷⁵ a zbývajících 3000 mají být uhrazovány z židovských osobních mýt, která platí každý žid ve výši 15 krejcarů královským městům za povolení vstupu do města a je-

⁷² Rukopis Karla VI. je velmi nečitelný, a proto je k jeho vlastnoručnímu *placet* připojen přepis pořizovaný úředníkem kanceláře. Viz obr. příl. č. 8.

⁷³ SAB, např. fond D 15, kniha č. 5, fol. 75—77. Srov. též d'Elvert. *Schriften* 24, str. 224, a Radimský, l. c., str. x59, který cituje ještě tři další opisová dochování.

⁷⁴ SÚA, fond ČDK, III A 4 — Morava, kartón 329, nefol. O tomto referátě jsme se již v jiné souvislosti zmínili výše v poznámce 67.

⁷⁵ Panovníkův reskript v této věci byl moravským stavům odeslán 19. února 1726. Srov. d'Elvert. *Schriften* 24, str. 221—222.

jichž výnos byl doposud ponecháván městským magistrátům.⁷⁶ Další část referátu tvoří posudky na jednotlivé uchazeče o nově zřízená místa u tribunálu a doporučení těch z nich, které považuje česká dvorská kancelář za vhodné.⁷⁷ V souvislosti s tím se dále doporučuje nařídit zemskému hejtmanovi, aby ihned začal svolávat schůze menšího senátu, a to nejméně dvakrát týdně pod předsednictvím přisedlího z panského stavu. O náplni činnosti menšího senátu se mluví zatím jen obecně (má — což je v souladu s Kounicovou propozicí — pojednávat běžné judiciálie), poznamenává se však, že přesněji jeho pravomoc vymezí panovník dodatečně. V závěru referátu se česká dvorská kancelář zmiňuje o žádosti, kterou předložili panovníkovi kancléř a přisedlíci tribunálu jménem svým i jménem ostatních nižších úředníků a zaměstnanců. Poukazují v ní na to, že tzv. bytový příplatek, stanovený tribunalistům téměř před sto lety (zajímavé je, že Kounic se ve svém návrhu při výčtu platů o něm vůbec nezmiňuje), již zdaleka nepostačuje, protože byty se v Brně zatím značně zdražily, a prosí o opatření, podle něhož by město Brno, případně i ostatní královská města na Moravě byla povinna přispívat jistou částkou ke zvýšení zmíněného příplatku tak, aby kancléř dostával (patrně ročně) 50 zlatých, přisedlíci po 40, sekretáři po 30, další úředníci pak (podle kategorií) po 20, 15 a 10 zl.⁷⁸ Kancelář sice pokládá žádost tribunálu za oprávněnou, podotýká však, že město Brno nelze již více zatěžovat (příspěvky od těch královských měst, v nichž tribunál nesdlí a která nemají tudíž z tribunálu bezprostřední prospěch, nepřicházejí prý vůbec v úvahu), a proto prý nezbyvá než odložit vyřízení žádosti na pozdější dobu, až budou na její realizaci získány vhodnější fondy. Omezuje se pouze na doporučení, aby Brno vyplácelo ubytovací příspěvek v dosavadní výši též nově ustanoveným tribunálními úředníkům. Naproti tomu však navrhuje vyhovět další žádosti tribunalistů (o níž je v referátě rovněž řeč), aby jim totiž již nebyla nadále srážena z platů legitimací arha.⁷⁹

Reskriptem ze 14. dubna 1726 oznámil panovník tribunálu své rozhodnutí začlenit do tribunálu moravské nejvyšší zemské úředníky, tedy kromě zemského hejtmana ještě nejvyššího zemského komorníka, nejvyššího zemského sudího, nejvyššího hofrychtěře, zemského podkomořího a nejvyššího zemského písaře. Obsah tohoto reskriptu, který se na rozdíl od reskriptu z 5. března zachoval v originále,⁸⁰ byl dosavadním badatelům znám,⁸¹ a není proto nutno jej podrob-

⁷⁶ Odnětí výnosu těchto židovských „Einlaßgelder“ magistrátům se zdůvodňuje tím, že se prý nyní zamýšlí platit magistrátní úředníky „aus denen Gemeineinkünften“.

⁷⁷ Jména nově jmenovaných úředníků uvedl Radimský, l. c., str. x57, omylem však zařadil Ditrichštejna mezi placené přisedlíci (viz o tom výše v pozn. 71), zato však neuvedl jako nového řádného přisedlího hraběte Herbersteina. Pokud jde o místa dvou nových placených kancelistů, poznamenává kancléř v referátě, že císař již dříve rozhodl, aby byla udělena dvěma služebně nejstarším dosud nadpočetným kancelistům. Totéž se týká, jak o tom byla již řeč v pozn. 71, i jednoho z nových řádných (placených) přisedlíci (Meierswalda).

⁷⁸ Ze stylizace v referátě není jasno, zda uvedené položky představují celkové částky bytových příplatků po předpokládaném zvýšení nebo jen ty částky, o něž by se měly bytové příplatky zvýšit. Stejně tak není z referátu jasno, odkud byly čerpány peníze na dosavadní bytové příplatky; v této věci má však lepší stylizaci reskript, který byl podle referátu vyhotoven a z něhož se dovidáme, že bytové příspěvky poskytovalo tribunalistům město Brno.

⁷⁹ Pokud slovům referátu dobře rozumím, předpokládá se však, že arha asignační bude tribunalistům srážena z platů i nadále.

⁸⁰ SAB, fond C 4, č. 772.

⁸¹ Srov. d'Elvert, *Schriften*. 24. str. 223; Radimský, l. c., str. x57.

nějí rozebírat. Místo toho nahlédněme do předběžného stadia jeho vzniku a věnujme pozornost příčinám, které vedly českou dvorskou kancelář k podání doporučení v této věci (opět formou referátu panovníkovi) a o nichž se ovšem ve výsledném reskriptu již nemluví.⁸² Třebaže v referátě není ani zmínky o Kounicovi, je patrně mimo pochybnost, že podnět převzala česká dvorská kancelář z Kounicova dodatku k obnovenému návrhu z 12. dubna 1725. Kdežto však Kounic považoval začlenění nejvyšších zemských úředníků do tribunálu jen za náhradní řešení pro případ, že by nebyla zřízena nová asesorská místa, navrhla česká dvorská kancelář (a panovník schválil), aby nejvyšší zemští úředníci zasedali v tribunálním kolegiu v e d l e nově přijatých přísedících.⁸³ Svůj návrh zdůvodnila takto: a) Tribunál získá tímto opatřením u obyvatel země větší respekt i důvěru, neboť dosavadní přísedící byli a jsou (na rozdíl od nejvyšších zemských úředníků) většinou (s výjimkou tří ze čtyř *nově* ustanovených řádných přísedících) cizinci, kteří nemají v zemi statky a neznají dobře problematiku země. b) Nebude docházet k tomu, že je-li zemský hejtman nepřítomen v zemi nebo nemocen, dostává se za dosavadního stavu vedení tribunálu často i po několik týdnů do rukou kancléři, a je-li i ten nepřítomen, dokonce i pouhému nezkušenému přísedícímu. Napříště povede tribunální agendu za hejtmanovy nepřítomnosti některý z nejvyšších zemských úředníků, pod jehož autoritativním předsednictvím se bude moci tribunál vystříhat stranicťví, jehož se kancléř a přísedící, jsou-li ponecháni sami sobě, často dopouštějí.⁸⁴ c) Dosud prý žijí nejvyšší zemští úředníci, zvláště ti, kteří jsou příslušníky panského stavu, téměř v zahálce, neboť veškerá jejich činnost spočívá ve výkonu funkcí na zemském soudě, jenž se koná pouze dvakrát do roka po dobu tří týdnů, a v účasti na sněmu. Službou u tribunálu získají vzhledem k bohatosti materie zde projednávané⁸⁵ příležitost „se vzdělávat“ („sich excoliren“). d) Další důvody uvedené v referátě lze resumovat tak, že si kancelář od začlenění zemských úředníků jakožto reprezentantů stavovské obce do tribunálu slibovala jednak větší a bezprostřednější vliv státní zeměpanské správy na záležitosti stavovské, zejména na zemský stavovský výbor, jenž se tak dostane do faktické závislosti na tribunálu, jednak vytvoření příznivých předpokladů pro řádný chod obou senátů. — V další části referátu se podrobně řeší „zasedací pořádek“ na tribunálních sesích, o tom se však dočteme již i ve výsledném reskriptu, který byl na základě referátu vypracován a odeslán do Brna, stejně jako o zvýhodnění nejvyšších zemských úředníků proti ostatním přísedícím, pokud jde o délku dovolené: zatímco přísedící mají mít jako doposud dva měsíce prázdnin v době žní (od 13. července do 10. srpna) a vinobraní (od 28. září do 28. října), přísluší nejvyšším zemským úředníkům ještě další dva měsíce navíc, které si však nesmějí vybírat všichni v tutéž dobu.

O tom, jak byla uskutečněna doporučení české dvorské kanceláře ve věcech

⁸² Referát viz v SÚA, fond ČDK, III A 4 — Morava, kart. 328, nefol. Vypracován byl 2. dubna 1726 Freienfelsem. O recepční poznámce tohoto referátu (24. dubna) viz výše v pozn. 67. Na konci textu je panovníkovo vlastnoruční „Placet in toto“.

⁸³ Česká dvorská kancelář však navrhuje začlenit do tribunálu pouze nejvyšší zemské úředníky, nikoliv — jak chtěl Kounic — také některé další členy zemského výboru a zemského (stavovského) sekretáře.

⁸⁴ Pasáž o stranicťví přísedících se sice čte v referátě na jiném místě, protože však věcně souvisí s bodem, o němž je právě řeč, zmiňují se o ní již zde.

⁸⁵ Při této příležitosti kancelář i v tomto referátě znovu podotýká, že u žádného jiného gubernia v českých zemích se nesoustřeďuje tolik druhů agendy jako u moravského tribunálu.

platových, není třeba se na tomto místě šířit; spokojme se zjištěním, že byla v podstatě provedena tak, jak se v příslušném referátě předpokládalo.⁸⁶ Více nás bude zajímat další vývoj tribunálního soudnictví. Nařizoval-li reskript z 5. března 1726, aby Kounic *ihned* započal s konáním menšího (soudního) senátu, ukazuje nahlédnutí do radního protokolu z roku 1726,⁸⁷ že k realizaci tohoto nařízení přikročili u tribunálu téměř až po čtvrt roce: první zmínka o zasedání menšího senátu je totiž v protokole až 7. června 1726.⁸⁸ Soustavně pak je možno sledovat schůze menšího senátu až od 23. srpna téhož roku, neboť teprve od tohoto dne počal být veden o zasedáních menšího senátu zvláštní samostatný protokol.⁸⁹

Tak nastalo v polovině roku 1726 v dějinách tribunálu nové období, což vyžadovalo novelizaci *základních* právních norem, jimiž se tribunál dosud řídil. Protože reskripty z 5. března a 14. dubna 1726 představovaly podstatné zásahy do dosavadního tribunálního statutu, opírajícího se o zakládající instrukci Ferdinanda II. ze 13. prosince 1636, která byla jen kvantitativně rozšířena a zpřesněna instrukcemi Leopolda I. z 11. ledna 1659 a Karla VI. z 20. dubna 1712,⁹⁰ bylo třeba vydat pro tribunál novou globální instrukci, do níž by byly vtěleny změny obsažené v uvedených reskriptech a v níž by byla zároveň rozpracována ta ustanovení, která jsou v těchto reskriptech formulována jen obecně (především kompetence menšího senátu). K tomu došlo 26. května 1727.⁹¹ O obsahu instrukce pojednal podrobně již Radimský,⁹² nás zajímá v této souvislosti jen článek nadepsaný „Vom senatu separato“: Menší senát se má skládat kromě předsedy (jímž má být vždy příslušník stavu panského) ze tří až čtyř dalších přísedících a jednoho sekretáře, má (jak je ostatně stanoveno již v reskriptu z 5. března 1726) zasedat dvakrát týdně⁹³ a má projednávat běžné judiciálie

⁸⁶ Vyplyvá to z často citované studie Radimského, zejm. str. x57. Radimský se sice referáty české dvorské kanceláře nezabýval, zato však důkladně prohlédl všechny spisy z tribunální i zemské registratury, v nichž jsou zaznamenány výsledky těchto akcí. Opravit je nutno pouze Radimského tvrzení (u něhož není jasno, odkud je čerpal), že prý již v roce 1709 byly platy tribunálních přísedících zvýšeny z 800 na 900 zlatých ročně. Víme přece z Kounicova návrhu, že plat pouhých 800 zl. pobírali přísedící ještě v roce 1725.

⁸⁷ SAB, fond C 3, č. 82.

⁸⁸ Reskript z 5. března, v němž je prozatímní nařízení o menším senátu obsaženo, byl u tribunálu prezentován teprve 11. dubna a přečten byl v zasedání tribunálního kolegia 12. dubna. (Viz k tomuto datu zápis v radním protokole č. 82, v němž je poznamenáno i praesentatum tohoto v originále dnes již nedochovaného reskriptu.) A teprve až 3. června (srov. týž protokol) došlo k instalaci dvou ze tří nově jmenovaných přísedících (Herbersteina a Hrocha) a nového třetího sekretáře (Nüberna), což bylo předpokladem k tomu, aby menší senát mohl zahájit činnost.

⁸⁹ Protokoly menšího senátu a jejich vztahem k protokolům většího senátu a pléna se zabývá Studie II (odd. II, část 2, kap. I, § 2).

⁹⁰ O instrukcích viz blíže ve Studii II. Zde se omezují jen na poznámku, že v dosavadní historii tribunálu byly hlavním podnětem k vydání nových obsáhlých instrukcí nikoliv potřeby zásadních změn, nýbrž zpravidla nastoupení nového panovníka, který hlavní ustanovení obsažená v instrukci svého předchůdce ponechal v platnosti, což se projevovalo i tím, že text starší instrukce býval do nové z největší části doslova opsán.

⁹¹ SAB, fond C 4, č. 805.

⁹² L. c., str. x58–60.

⁹³ Reskript z 5. března 1726 nestanovil, které dny to mají být, a tak menší senát zasedal zpočátku zpravidla v pondělí a v pátek, tedy tak, jak to navrhl ve své propozici Kounic. Instrukce ze 26. května 1727 však nařídila, aby menší senát zasedal vždy v úterý a ve čtvrtek. U tribunálu se této změně podřídili, a to — jak ukazují radní protokoly — od 10. června 1727.

související s přípravným řízením, jehož jednotlivá možná stadia se tu podrobně vypočítávají. Tato ustanovení vycházejí, jak patrně, v podstatě z návrhu Kounicova. Navíc však instrukce připouští přímo i rozsuzování (tedy nejen přípravné řízení) některých méně významných procesů, především ve věcech dlužních a ručitelských, avšak jen tehdy, je-li celému jejich projednávání přítomno včetně předsedy nejméně pět členů. *Vyhlášení* rozsudku se však má i v těchto případech dít pouze v plénu, jemuž náleží i hlavní řízení ve všech důležitějších procesech. Charakteristická je pro instrukci tendence zabránit tomu, aby se menší senát stal samostatným oddělením tribunálu: nezavádí se specializace přisedících (jejich *trvalé* rozdělení mezi větší a menší senát), nýbrž právě naopak: složení menšího senátu má určovat zemský hejtman vždy ad hoc podle povahy a důležitosti konkrétních záležitostí přicházejících k projednání v menším senátu v úvahu, a to buď v týž den, kdy má menší senát zasedat, nebo na předcházejícím plenárním zasedání. Projevem téže tendence je i ta skutečnost, že projednávání běžných judiciálií (přípravné řízení) nebylo z kompetence pléna, ale ani z kompetence většího senátu zcela vyloučeno: ve dnech, kdy menší senát nezasedá, se mohou probírat i v plénu, zbude-li na ně čas, případně i ve větším senátu, nevyplní-li projednávání politických záležitostí celou dobu vymezenou pro jeho zasedání.

Instrukce z roku 1727 je závěrečným článkem v řadě opatření, která měla uvést do pořádku soudní agendu tribunálu a odstranit tak jeho vleklou krizi. Avšak optimistické naděje Kounicovy a české dvorské kanceláře se nesplnily. Zatěžování přisedících vedlejšími úředními funkcemi, zejména ve zvláštním daňovém soudě (*judicium delegatum in causis commissorum*), zřízeném v roce 1730,⁹⁴ jejich účast ve stále se zvětšujícím počtu tribunálních komisí a ovšem leckdy i nekázeň a svévolná absence přisedících (včetně nejvyšších zemských úředníků) způsobily, že přes značné rozšíření personálního stavu nebýval vždy po ruce dostatečný počet radů k tomu, aby mohly být pravidelně dvakrát týdně vytvořeny dva senáty, takže mnohdy zasedal menší senát v týdnu pouze jednou, často však se po řadu týdnů za sebou nekonal vůbec.⁹⁵ A podařilo-li se přece menší senát vytvořit, pak jen málokdy čítal pět členů, což bylo podmínkou pro vyřizování inrotulovaných procesů v dlužních, ručitelských a ještě některých záležitostech, a proto bylo těmito věcmi i nadále zatěžováno plénum, kdežto menšímu senátu, jehož kompetence byla beztak — v důsledku úzkostlivé snahy centrálních orgánů o zachování jednoty tribunálu — vymezena poměrně úzce, zbývalo jen vyřizování jednoduchých žádostí, sdělování žalob protistranám, vyžadování excecí, povolování dilací, zprostředkování replik, duplik atd., vyžadování zpráv od jiných úřadů v některých soudních případech apod. S těmito bagatelními záležitostmi bývali v menším senátě poměrně brzy hotovi (zatímco důležitější judiciálie — inrotulované procesy — vázly dále), a tak, ačkoliv

⁹⁴ O této instituci viz naposled u Radimského, l. c., str. x61 n.

⁹⁵ Tuto nepravidelnost pozorujeme již v prvním protokole menšího senátu z roku 1726 (SAB, fond C 3, č. 83). Od 23. srpna, kdy začal být tento protokol veden, se konalo do konce roku celkem pouhých 14 zasedání. Kdyby menší senát zasedal vskutku pravidelně dvakrát týdně, musilo by být jeho schůzí za tuto dobu (odečteme-li měsíc prázdnin v době vinobraní a vánoční svátky) přes 25. Podobně je tomu i v roce 1727 (SAB, C 3, protokol č. 85): schůzí menšího senátu je za celý rok 34, ačkoliv by jich mělo být přes 80 (nepočítáme-li opět dva měsíce prázdnin v době žní a vinobraní). V následujících letech se situace ještě zhoršila, o tom však již pojednávám v textu.

instrukce nařizovala, aby ve stanovených dnech trvaly schůze menšího senátu stejně dlouho jako schůze senátu většího, nacházíme v radních protokolech pléna (do nichž se zapisovaly i schůze většího senátu) poznámky, z nichž vyplývá, že členové menšího senátu se mnohdy vracívali z oddělené místnosti, v níž zasedali, do většího senátu ještě před koncem úředních hodin, anebo naopak zase zmínky o odchodu menšího senátu z pléna se objevují v zápisech až po projednání důležitějších publik, pro něž nebyl pouhý větší senát kompetentní, nýbrž které byly vyhrazeny plénu (zejména se to týkalo vyřizování císařských reskriptů).⁹⁶

Nepravdivost v konání menšího senátu budila ovšem u dvora, kam byly pravidelně zaslány extrakty radních protokolů, velkou nelibost. Tak již 30. prosince 1727,⁹⁷ tedy zhruba půl roku po vydání nové globální instrukce, upozorňuje panovník na povinnost dodržovat její ustanovení a vytvářet oddělené senáty nejméně dvakrát týdně. 4. září 1730⁹⁸ pak již tribunálu přímo vytýká, že se menší senát koná velmi zřídka („gar selten“), na což se dá prý soudit z toho, že již po delší dobu nedošel do Vídně od tribunálu žádný protokol menšího senátu, a žádá o vysvětlení. Protože Kounic zdůvodňoval tento neutěšený stav účastí přisedících v komisích a v delegovaném soudu (v důsledku toho zbylo, jak jsme se o tom již zmínili, v tribunálních sesích málo radů, takže je nebylo možno rozdělit na dva senáty), nařídil císař 25. května 1731,⁹⁹ aby se delegované soudy a důležitější komise přesunuly na poštovní dny, kdy tribunál nezasedá;¹⁰⁰ pokud by poštovní dny nestačily, mohou být delegovaným soudům a komisím věnovány i radní dny tribunálu, avšak jen ty, na něž nepřipadá zasedání menšího senátu; komise méně důležité se mají konat odpoledne (zatímco tribunál, jak víme, zasedal v hodinách dopoledních). Současně napomenul panovník v témže reskriptu všechny přisedící a výslovně také nejvyšší zemské úředníky, aby pilně docházeli na schůze a nedávali se bez vážných příčin omlouvat. Avšak i toto opatření zůstalo v praxi bez očekávaného účinku. Již 7. září téhož roku omlouvá Kounic jeho nedodržování tím, že účast tribunálních asesorů v delegovaných soudech nebylo možno na mimoradní dny přeložit (příčiny neuvádí),¹⁰¹ a je projevem bezradnosti a únavy české dvorské kanceláře, že se už ani nepokoušela o nalezení nového řešení, nýbrž jen (prostřednictvím panovnického reskriptu z 20. prosince 1731)¹⁰² znovu důrazně opakovala nařízení z 25. května. Nebylo to však nic platno, situace se nezlepšila, jak ukazuje

⁹⁶ O formě zápisů týkajících se odchodu členů menšího senátu z pléna a o jejich návratu do něho viz Studii II, odd. II, část 2, kap. I, § 2.

⁹⁷ SAB, fond C 4, č. 819.

⁹⁸ SAB, C 4, č. 850.

⁹⁹ SAB, C 4, č. 861.

¹⁰⁰ Které jsou poštovní dny, však reskript neuvádí. V soudobých titulárních kalendářích se sice dočteme, že v Brně přijížděla a odjížděla pošta ve čtvrtek a v neděli, avšak toto zjištění není v souladu s tím, že reskript dává poštovní dny do protikladu ke dnům radním, kdy tribunál zasedal (pondělí, úterý, čtvrtek a pátek). Čtvrtek totiž radním dnem byl, a pokud jde o neděli, pochybuji, že by panovník tribunalistům přikazoval, aby v komisích a v delegovaném soudě úřadovali v den sváteční. Protože však v týchž kalendářích najdeme upozornění, že zásilky pro vídeňskou poštu je v Brně třeba podat *den předem*, zdá se, že poštovními dny jsou v reskriptu míněny středa a sobota, které vskutku nebyly dny radními.

¹⁰¹ O této Kounicově zprávě, jejíž originál, koncept ani opis mi není znám, se zmiňuje reskript citovaný v následující poznámce.

¹⁰² SAB, C 4, č. 876.

např. reskript ze 14. listopadu 1732,¹⁰³ v němž se s nelibostí konstatuje, že od 1. července, tedy skoro pět pěsíců, menší senát ani jednou nezasedal, anebo soudní protokol z roku 1734, kdy menší senát zasedal za celý rok pouze devatenáctkrát.¹⁰⁴ A podobně tomu bylo i v letech následujících. Až teprve nový český kancléř Filip Josef Kinský se pokusil o novou úpravu tribunálního statutu. Přesvědčiv se při svém pobytu v Brně osobně a na místě o neutěšené situaci v ústředním orgánu moravské zeměpanské správy, dal v kanceláři vypracovat pro tribunál (necelých dvanáct let od doby, kdy vešla v platnost instrukce z roku 1727) projekt nové globální instrukce a předložil jej spolu s obsírně zdůvodňujícím a podrobně komentujícím referátem panovníkovi, který jej bez výhrad schválil, takže instrukce mohla být s datem 13. května 1739 zaslána do Brna.¹⁰⁵ I obsah této instrukce probral povšečně Radimský (a před ním d'Elvert).¹⁰⁶ Soustředíme se proto jen na tu její pasáž, která představuje (jak je to ostatně i výslovně zdůrazněno v úvodním komentáři) proti předchozí instrukci z roku 1727 hlavní změnu, totiž na 20. článek „Von denen senatibus separatis“, a to i na ta jeho ustanovení, která dosavadní badatelé, resumující celek obsírné, přes 160 stran čítající instrukce, pominuli, a zmíníme se i o výkladech obsažených pouze v úvodním komentáři a určených jen pro informaci panovníka. Kancelář v úvodu přiznává, že cíle, jež byl zřízením menšího senátu sledován, se nepodařilo dosáhnout. Příčiny vidí jednak v tom, co jsme již výše konstatovali, totiž v úzké kompetenci menšího senátu, který se omezoval, jak se doslova praví, na „Kleinigkeiten“ a „simplicia currentia nullius momenti“ (zatímco závažnější věci se musily projednávat v plénu, které se však především věnovalo záležitostem politickým, takže nevyřízené soudní záležitosti se nadále hromadily), jednak v tom, že název „menší“ senát považovali prý přisedící za zlehčující a zasedali v něm proto neradi (zejména z toho důvodu nechtěl předsedat „menšímu“ senátu nikdo z nejvyšších zemských úředníků).¹⁰⁷ Proto instrukce ruší dosavadní pojmenování senátů (*maior* a *minor*) a zavádí názvy *senatus publicorum* a *senatus judicialis*. Podstatnější však je, že se ruší dosavadní povinnost projednávat všechny důležitější záležitosti v plénu, které se má napříště omezit jen na věci nejzávažnější (res maximae momenti). Dokonce i panovníkovy reskripty stačí v plénu jen přečíst, kdežto jejich další projednávání se má (na rozdíl od dosavadního zvyku) dít podle povahy záležitosti buď v politickém nebo soudním senátu. V souhlase s tím se pravomoc soudního (ale ovšem i politického) senátu zvyšuje: může s konečnou platností rozhodovat i záležitosti „důležité“ (tedy patrně všechny inrotulované procesy, nejen — jako doposud — ty,

¹⁰³ SAB, C 4, č. 889.

¹⁰⁴ SAB, C 3, č. 92.

¹⁰⁵ Originál instrukce se ztratil, v SAB je dnes pouze průvodní přípis (C 4, č. 1010). Zatochoval se však její návrh, předložený spolu s obsáhlým zdůvodňujícím komentářem ke schválení panovníkovi (SÚA, fond ČDK, III A 4 — Morava, kartón 329; jde o silný sešit o 168 stranách). Text návrhu, k němuž panovník vlastnoručně připojil pochvalnou aprobační poznámku („Placet in toto und ist alles wohl gefast. Carl m. p.“), je o to cennější, že odlišuje (jak se na to i v úvodním komentáři upozorňuje) nové pasáže od těch částí, které byly převzaty z instrukce předchozí. (Delší změny a přídavky jsou po straně zatrženy svislou čarou, kratší jsou podtrženy přímo v textu.)

¹⁰⁶ d'Elvert, *Schriften* 24, str. 226—7; Radimský, l. c., str. x61—62.

¹⁰⁷ O nechuti přisedících a nejvyšších zemských úředníků zasedat v menším senátu se mluví pouze v úvodním komentáři, nikoli již v textu navrhované nové instrukce.

kteře se týkaly věcí dlužních a ručitelských),¹⁰⁸ avšak jen tehdy — a tím se opět zvýšení pravomoci soudního senátu vzápětí do značné míry znehodnocuje —, je-li přítomno včetně předsedy nejméně sedm přísedících. Skládá-li se menší senát z menšího počtu přísedících, smí projednávat jen „minora judicialia“. Tato nedůslednost se projevuje i v dalším ustanovení sledujícím zvýšení váhy soudního senátu: má v něm předsedat „zpravidla“ osoba, která následuje v hodnostním pořadí za předsedou senátu politického,¹⁰⁹ zároveň se však výslovně připouští, že toto pravidlo není nutno přesně dodržovat. Ohlasem zkušeností nabytých v předchozích dvanácti letech je pak to, že instrukce již neurčuje, ve kterých dnech má člen senátu zasedat (instrukce z roku 1727 stanovila, jak víme, úterý a čtvrtek) a ponechává jejich stanovení případ od případu hejtmánovi, nařizujíc jen opětovně, i když poněkud rozpačitě, aby to bylo „pokud možno“ dvakrát týdně. O tom, že se dvůr i nadále bránil oddělení soudnictví od politické správy, svědčí jednak to, že ze senátu politického nebyly ani tentokrát soudní záležitosti zcela vyloučeny (mají se zde projednávat ovšem jen tehdy, zbude-li na ně čas po vyřizení publik), jednak znovu opakovaný důrazný zákaz specializace přísedících.¹¹⁰

Avšak ani tato polovičatá a nedůsledná novelizace tribunálního statutu neodstranila stagnaci soudní agendy. Z dalšího vývoje našeho úřadu (o němž pojednáme již jen stručně, neboť jej výstižně naposled vylicil Radimský)¹¹¹ je zřejmé, že počet nevyřízených procesů vzrůstal i nadále, místo aby se zmenšoval. Nic nebylo platno, že nová panovnice Marie Terezie rozšířila počet přísedících o bezplatné praktikanty (jednak s hlasem poradním, jednak s hlasem rozhodujícím), a bez očekávaného účinku zůstal i rozpačitý pokus o další reformu soudního senátu, jak jej přinesla instrukce ze 27. července 1745,¹¹² která sice připustila, aby soudní senát (jenž trpěl ze stejných příčin jako dříve tím, že jen málokdy se v něm sešel maximální počet sedmi přísedících) se mohl konat i za přítomnosti pouhých tří přísedících, avšak zároveň trvala v duchu předchozí instrukce na tom, že k rozhodování konečných fází procesů je i nadále zapotřebí sedmi radů. Velký vliv na množství nedodělků měla i slabá pracovní morálka přísedících a ostatních tribunálních úředníků, živěná nespokojeností s výší životních nákladů, jejichž růst časem znehodnotil platovou úpravu z roku 1726.¹¹³

¹⁰⁸ Z formulace tohoto ustanovení není jasno, zda byl menší senát podle nové instrukce oprávněn také *vyhlašovat* rozsudky stranám nebo zda se to smělo i nadále dít jen v plénu. Nelze bohužel ani zjistit, jaká byla skutečná praxe, protože z období od sklonku 30. let až do zániku jednotného tribunálu v letech 1748/9 se nedochoval ani jeden protokol soudního senátu.

¹⁰⁹ Poněvadž instrukce předpokládá, že politickému senátu bude zpravidla předsedat sám zemský hejtmán, měl by tedy zasedání senátu soudního řídit zpravidla nejvyšší zemský komorník.

¹¹⁰ Stejně jako v předchozí instrukci, nařizuje se i nyní, aby zemský hejtmán vybíral přísedící do soudního senátu zpravidla vždy den předem podle povahy záležitostí, které v něm mají být projednány. Přitom se upozorňuje, že nemá být část přísedících pověřována projednáváním soudních záležitostí natrvalo.

¹¹¹ L. c., str. x62 n.

¹¹² SAB, C 4, č. 1106.

¹¹³ Tak již 30. července 1738 žádali kancléř a přísedící panovníka o zvýšení platů pro sebe i pro kancelářský personál, poukazující zejména na vzrůstající ceny; výši přídatku však nenavrhli. (SAB, fond C 1, publ. č. 127, koncept.) Pravděpodobně to však nebyla petice jediná: V komentáři ke 22. článku nově navrhované instrukce z r. 1739 (viz pozn. 105) konstatuje česká dvorská kancelář, že tribunalisté si na nedostatečnost svých platů neustále

Hlavní příčina neutěšené situace u tribunálu však spočívala v tom, že úsilí české dvorské kanceláře o zachování spojení a vzájemného prolínání politické agendy se soudnictvím v rámci jednotného úřadu (viz odpor proti specializaci přísedících!) se stále více dostávalo do rozporu s objektivními potřebami dalšího vývoje správního organismu, jehož dosavadní struktura již neodpovídala neustále se zvětšujícímu rozsahu i prohlubující se složitosti jeho funkcí. Nakonec se toto poznání u dvora prosadilo, a tak došlo koncem čtyřicátých let 18. století v habsburské říši (kromě Uher) k sérii známých tereziánských reforem, jimiž bylo soudnictví od ostatní státní správy odděleno. U tribunálu zahajuje tuto novou vývojovou etapu vyčlenění vojenské, kontribuční a komorní agendy, pro niž byla, podobně jako v Čechách, zřízena 14. července 1748 *císařsko-královská deputace* (Kaiser-königliche in militari mixto, contributionali et camerali Deputation) jako nový úřad postavený tribunálu hodnostně na roveň, v čele s nejvyšším zemským komorníkem.¹⁴⁴ Pokud jde o ostatní záležitosti, které tribunálu ještě zůstaly, nařídila panovnice reskriptem z 15. ledna 1749,¹⁴⁵ aby byly důsledně odděleny od agendy soudní, byť ještě na čas v rámci jednotného tribunálu. Konkrétně to znamenalo, že se mělo přestat s konáním plenárních zasedání: politické věci se měly projednávat pouze v senátu politickém, skládajícím se ze zemského hejtmána, nejvyššího komorníka, kancléře a jednoho přísedícího, kdežto věci soudní výlučně v soudním senátu pod předsednictvím nejvyššího zemského sudího. Přiznačně je (a tím možno doplnit poznatky obsažené v dosavadní literatuře), že tento reskript byl vydán přes protesty nejvyššího českého kancléře hraběte Harracha, který se v obšírném dobrozdání, předloženém před 15. lednem 1749¹⁴⁶, pokusil zvrátit úmysl Marie Terezie tím, že poukazyval zejména na *nevýhody* specializace přísedících a na smíšený politicko-soudní charakter řady jednotlivých záležitostí spadajících do tribunální kompetence. Avšak císařovna, stojící pod vlivem horlivého reformátora hraběte Haugvice, nebyla již ochotna naslouchat radám konzervativního českého kancléře, nýbrž setrvala, jak ukazuje její vlastnoruční poznámka připsaná

stěžují, a přiznává, že v Brně je vskutku tak drahé, že přísedící s ročním platem 1500 zlatých (na tuto částku byl — jak víme — zvýšen jejich plat v roce 1726 z původních 800 zl.), nů-li ženu a děti, sotva žalostně vystačí, a na to, aby ukládal úspory pro své potomky, nemůže ani pomyslet. Nicméně však, pokud je mi známo, kancelář zvýšení platů nenavrhl, pouze doporučila, aby byla tribunálním úředníkům opětovně přiznána taxa, kterou vybírali od stran za vypracování dobrozdání (Gutachtentaxa) a která byla v r. 1726 po tehdejšímu zvýšení platů zrušena.

¹⁴⁴ Návrh podrobné instrukce pro českou i moravskou deputaci viz v SÚA, fond ČDK, III A 4 — Morava, kartón 330. — Kromě nejvyššího zemského komorníka jakožto předsedy (praeses) sestávala deputace z tří přísedících, sekretáře, registrátora (který byl zároveň expedítorem), radního protokolisty, dvou koncipistů, šesti kancelistů a vrátného; počítali se k ní i tři přísežní krajsí revidenti. (Viz *Neuzer Brünner Titular-Calendar... auf das Jahr... MDCCXLIX.*) Přitom komorník, dále jeden z přísedících a všichni kancelářští úředníci zůstávali zároveň i nadále příslušníky tribunálu, byť ne vždy ve stejné funkci (např. radní protokolista deputace zastával u tribunálu funkci koncipisty, vrátný deputace byl u tribunálu jen nadpočetným kancelářským sluhou). Pouze dva z přísedících, kteří byli nově přijati, a krajsí revidenti neměli s tribunálem nic společného. — U deputace se již nesetkáme s dělením kancelářských úředníků na české a německé, u tribunálu ještě i nyní však ano. — Pro zajímavost uvádím, že instrukce stanovila předsedovi deputace plat 8000 zlatých a dvěma nově přijatým přísedícím po 2000 zlatých ročně. U ostatních úředníků se jejich platy neuvádějí, zřejmě dostávali týž plat jako u tribunálu.

¹⁴⁵ SAB, C 4, č. 1189.

¹⁴⁶ SÚA, ČDK, III A 4 — Morava, kartón 329.

na Harrachově dobrozdání, na svém původním rozhodnutí. Nařízení z ledna 1749 bylo však jen pouhým předstupněm k vydání reskriptu, jímž byla 24. května 1749 (tedy zhruba tři týdny po likvidaci ústředních politicko-soudních orgánů českého a rakouského státu — české dvorské kanceláře a rakouské dvorské kanceláře) zbylá politická agenda tribunální přidělena deputaci, která byla současně (na úkor tribunálu) personálně rozšířena a přeorganizována na *královskou reprezentaci a komoru*, podřízenou instančně vídeňskému *directoriu in publicis et cameralibus*.¹¹⁷ Touto reformou definitivně končí dějiny tribunálu jakožto jednotného politicko-soudního úřadu. Tribunál se stal od té doby orgánem čistě soudním,¹¹⁸ podléhajícím jiné vídeňské centrální instituci, která zaujala spolu s *directoriem* místo zrušené české a rakouské dvorské kanceláře, totiž *nejvyššímu justičnímu úřadu*. A tím se zároveň dovršil složitý proces, jehož závěru se sice již Maxmilián Oldřich hrabě z Kounic nedočkal (zemřel v r. 1746), k němuž však dal svými návrhy na reorganizaci tribunálu první podnět.¹¹⁹

¹¹⁷ Srov. Radimský, l. c., str. x80.

¹¹⁸ V čele tribunálu zůstává nadále zemský hejtman, v čele reprezentace a komory až do roku 1753 nejvyšší zemský komorník s titulem *presidenta* (u deputace mu příslušel pouze titul *předsedy* — *prneses*). Tvrzeň Karla Kadlece (*Přehled ústavních dějin Moravy*, Praha 1926, str. 81), že zemský hejtman byl předsedou i tribunálu i reprezentace a komory, tedy platí až pro období od r. 1753, kdy dosavadní nejvyšší komorník hrabě Blümegen podržel i po svém povýšení na zemského hejtmana (po smrti dosavadního zemského hejtmana hraběte Heislera) svou funkci v reprezentaci (nikoliv však komornictví, které svěřeno hr. Schratenbachovi). Srov. k tomu brněnské titulární kalendáře z těchto let a údaje Radimského, l. c., str. x86. — *President* reprezentace a komory zůstal i po roce 1749 členem tribunálu, avšak ostatní osazenstvo reprezentace není již od této doby (na rozdíl od stavu z období deputace) v titulárních kalendářích mezi tribunalisty počítáno.

¹¹⁹ Výklad o dalších osudech tribunálu jakožto instituce ryze soudní až do jeho zrušení za Josefa II. nespadá již do rámce této studie. Podává jej však Radimský v poslední kapitole své citované práce.

